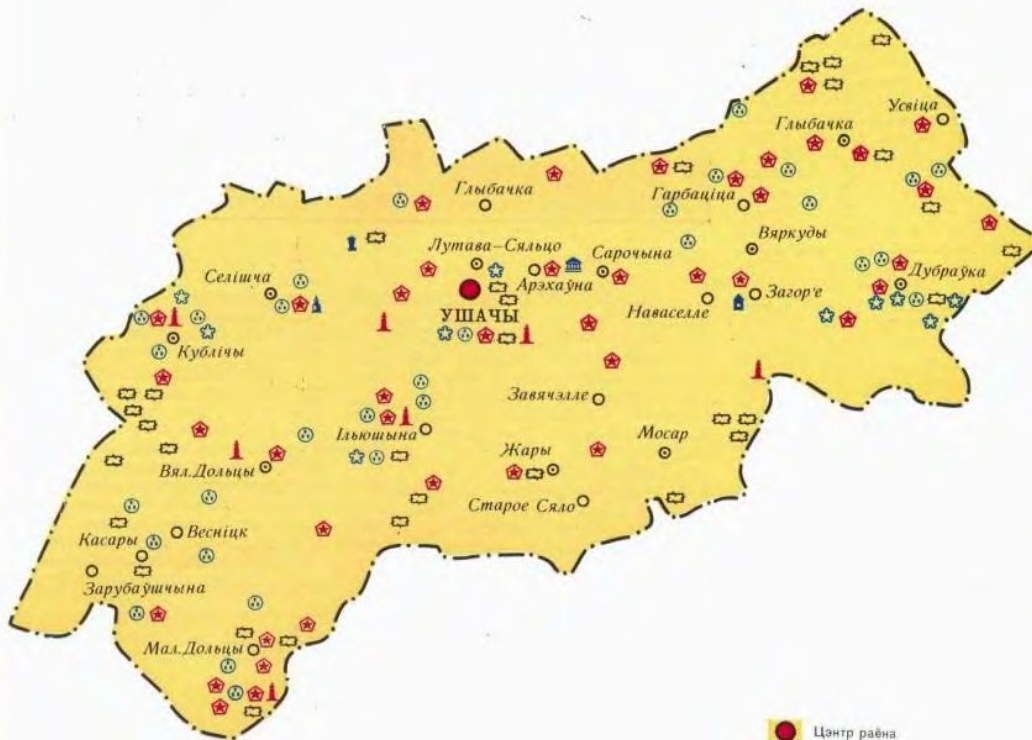

УШАЦКІ РАЁН

- Цэнтр раёна
- Цэнтры сельсаветаў

- Стаянін, паселішчы, гарадзішчы
- Могільнікі (грунтавыя, нурганныя), нурганы
- Помнікі і памятныя месцы Вялікай Айчыннай вайны (месцы баёў, магілы савецкіх воінаў і партызан, Нурганы Славы, помнікі землякам і інш.)

- Помнікі ахвярам фашызму (месцы канцлагераў і лагераў смерці, месцы масавай загібы насельніцтва, спалення і неадноўленага вясні і інш.)
- Помнікі і месцы, звязаныя з імямі савецкіх партыйных і дзяржаўных дзеячаў, дзеячаў культуры, навукі і тэхнікі

- Палацы, сядзібы, асабнякі
- Жылыя дамы, забудова вуліц дасавецкага перыяду
- Культурная архітэктура
- Помнікі манументальнай скульптуры і жывапісу

XXIV. УШАЧЫ

Пасёлак гарадскога тыпу, цэнтр раёна. Размешчаны на р. Ушача, за 150 км на захад ад Віцебска. Бліжэйшая чыгуначная станцыя Лепель за 36 км. Злучаны аўтамабільнымі дарогамі з Мінскам, Віцебскам, Полацкам, Лепелем, Улай.

Вядомы з 16 ст. як велікакняжацкае мястэчка, заснаванае пры замку. У 1624 г. належалі полацкаму стольніку Ю. Кляноўскаму, з 1672 г.— Д. Радзівінскаму-Францкевічу, пазней — Шчытам, Жабам, графу Плятэру. Двойчы ў год у мястэчку паладжваліся вялікія кірмашы. У 1672 г. пабудаваны манастыр базільян.

І. Жаба заснаваў у 1716 г. дамініканскі кляштар з гаспадарчымі пабудовамі, броварам, лазняй, шпіталем і пасцікласнай школай. У 1758 г. Ушачы атрымалі магдэбургскае права. З 1776 г. цэнтр Полацкага ваяводства, тут склікаліся сеймікі. З 1793 г. ў складзе Расійскай імперыі (заштатны горад), да 1805 г. цэнтр Лепельскага павета, пазней — воласці. У Айчынную вайну 1812 г. ва Ушачах стаялі войскі графа П. Х. Вітгенштэйна. У сярэдзіне 1880-х гадоў у мястэчку 652 жыхары, 128 двароў, у 1897 г.— 1268 жыхароў. З канца 19 ст. працавалі народнае вучылішча, лячэбніца, аптэка, гарбарны і паташны заводы, вадзяны млын, 2 заезныя двары, 16 крам, 8 шывкоў. Былі 2 мураваныя, 170 драўляных дамоў.

Савецкая ўлада ўстаноўлена ў лістападзе 1917 г. З 1919 г. Ушачы ў складзе РСФСР. У 1924—30 гг. раённы цэнтр Полацкай, у 1935—38 гг.— Лепельскай акруг, з 1938 г. гарадскі пасёлак Віцебскай вобл.

У Вялікую Айчынную вайну з 3.7.1941 г. гарадскі пасёлак акупіравалі нямецка-фашысцкія захопнікі. Вызвалены ў канцы верасня 1942 г. Чашніцкай («Дубава») партызанскай брыгадай. Ва ўсім раёне была адноўлена Савецкая ўлада. Ушачкі р-н з'яўляўся цэнтрам Полацка-Лепельскай партызанскай зоны, на тэрыторыі якой дыслацыраваліся буйныя сілы народных месціцаў. 4.5.1944 г. гітлераўцы захапілі пасёлак, загубілі 735 жыхароў, спалілі 147 дамоў. У раёне дзейнічалі падпольныя райкомы КП(б)Б (6.7.1942 г.—29.6.1944 г.) і ЛКСМБ (23.7.1942 г.—29.6.1944 г.), Ушачкае камуністычнае падполле (з ліпеня 1941 г. да жніўня 1942 г., кіраўнік С. Я. Барадаўкін). У пасёлку ў жніўні 1941 г. было 6 падпольных партыйна-камсамольскіх груп, якія мелі 8 радыёпрыёмнікаў, да вясны 1942 г.— 2 гарматы, больш за 100 адзінак зброі, гранаты. На тэрыторыі раёна дзейнічалі 45 партызанскіх брыгад, 1 партызанскі полк, ваеннае і палітычнае кіраўніцтва якімі ажыццяў-

XXIV. Ленінская плошча.

ляла размешчаная ў пасёлку са снежня 1943 г. да сакавіка 1944 г. апэратыўная група ЦК КП(б)Б і Беларускага штаба партызанскага руху. Выдавалася падпольная газета «Шрымежны калгаснік». Ушачы вызвалены Савецкай Арміяй 29.6.1944 г. У 1944—54 гг. цэнтр раёна Полацкай, з 1954 г.— Віцебскай вобл., у 1962—66 гг. у складзе Лепельскага р-на.

Ушачы знаходзяцца на ўзвышаным рэльефе з рэзкім паніжэннем у бок поймы р. Ушача, якая з захаду абмяжоўвае забудову пасёлка. Жылыя кварталы будавалі пераважна на ўзвышаных месцах правага берага ракі.

У пасляваенны час пасёлак адноўлены, атрымалі развіццё прамысловыя прадпрыемствы, звязаныя з перапрацоўкай сельгаспрадуктаў. У 1969 г. Віцебскім філіялам інстытута «Белдзяржпраект» зацверджаны праект забудовы цэнтральнай часткі пасёлка, які захаваў планіроўку, што гістарычна складалася. У 1977 г. Беларускі навукова-даследчы і праектны інстытут горадабудаўніцтва распрацаваў новы план забудовы пасёлка. Паводле яго развіццё намечана ўздоўж р. Ушача, з поўначы па поўдзень.

Сфарміраваны новы адміністрацыйны і гандлёвы цэнтр у раёне вуліцы

XXIV. Вуліца Ленінская. Фрагмент забудовы.

і плошчы Ленінскай (Дом Саветаў, Дом культуры, камбінат бытавога абслугоўвання, гандлёвы цэнтр, сяродняя школа), у раёнах вуліц Савецкай, Ленінскай, Камсамольскай пабудаваны жылыя дамы са свабодным размяшчэннем іх на мясцовасці. Прамысловая зона — на паўднёвы ўсход ад пасёлка. Прадпрыемствы: льнозавод, агароднінасушыльны завод, хлебазавод. Працуюць лягас, прамкамбінат, камбінат бытавога абслугоўвання, філіял Лепельскага дрэвапрацоўчага аб'яднання, раённыя аб'яднанні Дзяржкамсельгастэхнікі і «Сельгасхімія». Ва Ушацах ёсць сяродняя, рабочай моладзі і музычная школы, Дом пяхераў і школьнікаў, Дом культуры, 2 клубы, 2 бібліятэкі, музей народнай славы, дзіцячы сад і яслі, бальніца, паліклініка, аптэка, дом адпачынку «Лісныя азёры», раённая савізнастанцыя. Выдаецца раённая газета «Патрыёт». Помнікі У. І. Леніну, на брацкіх могілках партызан, падпольшчыкаў і савецкіх воінаў, на магіле ахвяр фашызму.

Зона адпачынку — на берагах р. Ушача і азёр Вечалле, Тартак, Царкавішча, Звонь.

Літ.: Семёнов Тян-Шанский П. П. Географическо-статистический словарь Российской империи. Т. 5. — СПб., 1885; Список населенных мест Витебской губернии. — Витебск, 1906.

Г. І. Барышаў, С. Ф. Царокін.

2361. БРАЦКІЯ МОГІЛКІ ПАРТЫЗАН, ПАДПЛЬШЧЫКАЎ І САВЕЦКІХ ВОІНАЎ (гіст.). Вул. Савецкая. Пахаваны 82 партызаны, падпольшчыкі і воіны Чырвонай Арміі, якія загінулі ў Вялікую Айчынную вайну. Сярод пахаваных — камісар партызанскай брыгады імя В. І. Чапаева, сакратар Ушацкага падпольнага райкома КП(б)Б Іван Фёдаравіч Каранеўскі, начальнік штаба партызанскай брыгады імя У. І. Леніна Аляксандр Кузьміч Ізафатаў, начальнік штаба атрада імя Л. М. Даватара партызанскай брыгады 2-й Ушацкай імя П. К. Панамарэнікі У. В. Ганчароў, начальнік пагранзаставы Ф. П. Кудраўцаў, трэці сакратар Ушацкага падпольнага райкома партыі С. Б. Боркар.

З сярэдзіны 1942 г. Ушацкі р-н быў вызвалены ад нямецкіх акупантаў. На яго тэрыторыі дэслацыраваліся партызанскія брыгады Чашніцкая («Дубава»), імя ЦК КП(б)Б, «Смерць фашызму» (з восні 1943 г. імя В. І. Чапаева), імя ВЛКСМ, імя С. М. Кароткіна і інш. Толькі ў самім пасёлку Ушачы трымаўся варожы гарнізон. У ноч на 30.8.1942 г. партызаны брыгады «Дубава» (камандзір Ф. Ф. Дуброўскі, камісар У. Е. Лабанок) атакавалі гарнізон, спалілі льнозавод. 10 верасня зноў нанеслі ўдар па гарнізону, часова авалодалі пасёлкам. У ноч на 28.9 і вечарам 28.9.1942 г. партызаны брыгады «Дубава», імя В. І. Чапаева і атрада М. М. Нікіціна

двойчы атакавалі і разграмілі фашысцкі гарнізон. 29 верасня ў вызваленым пасёлку адбыўся мітынг. З гэтага часу Ушачы — цэнтр Полацка-Лепельскай партызанскай зоны. На працягу 1943—44 гг. гітлераўскае камандаванне не раз імкнулася ліквідаваць партызанскую зону, вызваліць ад партызан тылы сваіх арміяў і камунікацыяў.

Вялікую работу сярод партызан і мірных жыхароў Ушацкага р-на вёў падпольны Ушацкі райком КП(б)Б (6.7.1942 г. — 29.6.1944 г.).

І. Ф. Каранеўскі нарадзіўся 13.11.1905 г. ў в. Усвея Ушацкага р-на. З 1919 г. рабочы. З 1925 г. ў Чырвонай Арміі. Член КПСС з 1926 г. З 1933 г. на педагагічнай, савецкай і партыйнай рабоце ў Сухінічах, Бешанковічах. З 1940 г. сакратар Дрысенскага, Гарадоцкага райкомаў КП(б)Б. З мая 1942 г. ў партызанах, з ліпеня 1942 г. камісар партызанскай брыгады імя В. І. Чапаева і адначасова сакратар Ушацкага падпольнага райкома КП(б)Б. У ліку першых партызан узнагароджаны ордэнам Чырвонага Сцяга. Загінуў у баі 4.5.1944 г.

У 1958 г. на могілках пастаўлены помнік — скульптура воіна і надмагільныя пліты.

Літ.: Лобанок В. Е. Партизаны принимают бой. — Мн., 1976; Шлык Ф. Е., Шопя П. С. Во имя Родины. — Мн., 1971; Всероссийское партизанское движение в Белоруссии в годы Великой Отечественной войны (июль 1941 — июль 1944): Документы и материалы. Т. 1—3. — Мн., 1967—82. В. Б. Караткевіч.

2362. ГАРАДЗІШЧА, КУРГАННЫ МОГІЛЬНІК (археал.).

2361. Помнік на брацкіх могілках партызан, падпольшчыкаў і савецкіх воінаў.

2363. Дом, у якім размяшчаліся аперацыйная група ЦК КП(б)Б і Беларускага штаба партызанскага руху, штаб партызанскай брыгады імя В. І. Чапаева, друкарня падпольнай газеты «Прыважны калгаснік».

2362а. ГАРАДЗІШЧА. На ўсходняй ускраіне г. п. Ушачы, каля льнозавода, на ўзгорку. Вядома пад назвай 3 а м а к. Пляцоўка авальная, памерам 82×35 м з невялікімі ўзвышшамі па краях, умацавана валам. Абследавалі ў 1949 г. А. Р. Мітрафанаў, у 1964 г. К. П. Шут, у 1972 г. А. Г. Калечыц, у 1981 г. А. А. Егарэйчанка. Культурны пласт у цэнтры дасягае 0,4 м, па краях перавышае 1 м. Мае 2 гарызонты — ніжні з керамічнай дыяпрадзвінскай культуры (пе назвай 3—4 стагоддзяў н. э.) і верхні, які адносіцца да перыяду ранняга феадалізму (11—13 стагоддзі).

2362б. Курганны могільнік. За 3 км на паўднёвы ўсход ад г. п. Ушачы, у лесе. 6 курганоў дыяметрам 5—12 м, вышыняй 0,5—2 м. Абледавала ў 1972 г. А. Г. Калечыц. Раскопкі не праводзіліся.

Матэрыялы абследавання гарадзішча захоўваюцца ў Інстытуце гісторыі АН БССР.

Літ.: Сербавіч І. А. Археалагічныя помнікі Ушацкага раёна Полацкай акругі. — Запіскі аддзела гуманітарных навук Беларускага Акад. навук, 1930, кн. 11. Працы археалагічнай камісіі, т. 2.

А. Р. Мітрафанаў.

2363. ДОМ, У ЯКІМ РАЗМЯШЧАЛІСЯ АПЕРАЦЫЙНАЯ ГРУПА ЦК КП(б)Б І БЕЛАРУСКАГА ШТАБА ПАРТЫЗАНСКАГА РУХУ, ШТАБ ПАРТЫЗАНСКОЙ БРЫГАДЫ ІМЯ В. І. ЧАПАЕВА, ДРУКАРНЯ ПАДПЛЬНАЙ ГАЗЕТЫ «ПРЫВАЖНЫ КАЛГАСНІК» (гіст.). Вул. Калінінская, 69.

У кастрычніку 1943 г. ЦК КП(б)Б і Беларускі штаб партызанскага руху стварылі аперацыйную групу для кіраўніцтва і каардынацыі дзейнасці партызанскіх брыгад Полацка-Лепельскай зоны. Кіраўніком яе быў прызначаны У. Е. Лабанок. У групу ўвайшлі надпалькоўнік А. І. Бруханаў, маёр А. Ф. Вардадын, капітан І. І. Зіпенка і Дз. А. Фралоў. У пачатку снежня група прыбыла ва Ушачы. Яна мела сувязь не толькі з партызанскімі брыгадамі зоны, але і з партызанскімі злучэннямі суседніх зон, камандаваннем 1-га Прыбалтыйскага фронту. 12 снежня група правяла нараду каманднага саставу партызанскіх бры-

гад Полацка-Лепельскай, потым — Барысаўска-Бягомльскай зон, кіравала баявой падрыхтоўкай брыгад у сувязі з пагрозай прарыву абароны партызанскай зоны буйнымі сіламі нямецка-фашысцкіх карнікаў, вяла работу па арганізацыі разведвальнай работы, забеспячэнню боепрыпасаў.

З снежня 1943 г. да сакавіка 1944 г. ў гэтым доме размяшчаліся таксама штаб партызанскай брыгады імя В. І. Чапаева (гл. артыкул № 2371 «Месца размяшчэння штаба партызанскай брыгады імя В. І. Чапаева») і друкарня падпольнай газеты «Прымежны калгаснік».

У 1964 г. на доме ўстаноўлена мемарыяльная дошка. Злева ад дома — штабная зямлянка.

Літ.: Лобанок В. Е. Партызаны прымаюць бой. — Мн., 1976.

2364. КУРГАННЫЯ МОГІЛЬНІКІ (археал.). За 7 км на поўдзень ад гарадскога пасёлка, непадалёку ад дома адначынку «Лясныя азёры».

2364а. Курганны могільнік-1. Злева ад дарогі Ушачы — Лепель, каля павароту на воз. Вечалле. 10 насыпаў вышыняй 1,5—4 м, дыяметрам 18—36 м. Выявіў у 1928 г. І. А. Сербай, абследавала ў 1972 г. А. Г. Калечыц. Раскопкі не праводзіліся.

2364б. Курганны могільнік-2. За 0,6 км на поўдзень ад першага. 103 насыпы вышыняй не больш за 3 м, дыяметрам да 10 м, стаяць у адзін, два, радзей у тры рады кампактнай групай. Насыпы пясчаныя, здзіравелыя, захаваліся добра. Асобныя курганы трапіюцца і далей, уздоўж дарогі. Выявіў у 1928 г. І. А. Сербай, абследавала ў 1972 г. А. А. Калечыц. Раскопкі не праводзіліся.

Літ.: Сербай І. А. Археалагічныя помнікі Ушачскага раёна Полацкай аграг. — Запіскі аддзела гуманітарных навук Беларус. Акад. навук, 1930, кн. 11. Працы археалагічнай камісіі, т. 2.

2365. МАГІЛА АХВЯР ФАШЫЗМУ (гіст.). Вул. Кастрычніцкая. Пахаваны 925 савецкіх грамадзян, жыхароў Ушач і в. Кублічы, расстраляных нямецка-фашысцкімі акупантамі 14.1.1942 г. У 1975 г. на магіле пастаўлены абеліск.

2366. МЕСЦА ПАРТЫЗАНСКАГА АЭРАДРОМА (гіст.). Воз. Вечалле. Зімой 1943—44 гг. аператыўная група ЦК КП(б)Б і Беларускага штаба партызанскага руху і штаб партызанскай брыгады імя В. І. Чапаева, якія размяшчаліся ва Ушачах, выкарыстоўвалі льдовую паверхню возера як пасадочную пляцоўку для самалётаў. Цераз паветраны мост партызаны падтрымлівалі сувязь з Беларускім штабам партызанскага руху, атрымлівалі зброю, боепрыпасы і медыкаменты, вывозілі за лінію фронту раненых.

У красавіку 1944 г. з гэтага аэрадрома лётчыкі Аляксандр Мамкін і

Аляксандр Кузняцоў вывезлі на Вялікую зямлю каля 200 дзяцей Полацкага дзіцячага дома. У час апошняга рэйса самалёт быў падбіты. Палаючую машыну А. Мамкін перацягнуў цераз лінію фронту, выратаваў дзяцей, сам памёр ад апёкаў. У 1976 г. на паўднёва-ўсходнім беразе возера, на месцы партызанскага аэрадрома, пастаўлена стэла.

2367. МЕСЦА ПАРТЫЗАНСКАГА ТЭЛЕФОННАГА ВУЗЛА СУВ'ЯЗІ (гіст.). На рагу вуліц Школьнай і Калінінскай, у склепе. Створаны для сувязі аператыўнай групы ЦК КП(б)Б і Беларускага штаба партызанскага руху з брыгадамі і атрадамі Полацка-Лепельскай партызанскай зоны. Меў 450 км тэлефоннай сувязі. У абсталяванні і забеспячэнні надзейнай работы вузла вялікая заслуга аднаго з першых ушачскіх сувязістаў П. А. Апёнка. На склепе ў 1981 г. ўстаноўлена дошка з надпісам-інфармацыяй.

Літ.: Барадулін Р. Любоў вяла да перамогі. — Маладосць, 1980, № 5.

2368. ПΟМНІК ЛЕЊІНУ Уладзіміру Ільічу (гіст.). На вул. Леніна. Скульптура У. І. Леніна ўстаноўлена ў 1948 г.

в. Антунова,

Велікадзёцкі сельсавет

2369. БРАЦКІЯ МОГІЛКІ ЧЫРВОНААРМЕЙЦАЎ І ПАРТЫЗАН (гіст.). На паўднёва-ўсходнім ускраіне вёскі. Пахавана больш за 200 чырвонаармейцаў, якія загінулі ў 1920 г. ў баях супраць войск буржуазнай Польшчы і партызан, што загінулі ў Вялікую Айчынную вайну.

Восенню 1942 г. ў Антуноўскім лесе знаходзіліся Лепельскі падпольны райком КП(б)Б, штаб Чашніцкай («Дубава») партызанскай брыгады. Адноль партызаны рабілі рэйды на варожых тылах, хадзілі на мініраванне чыгункі. У снежні 1942 г. гітлераўцы зрабілі беспаспяховаю спробу выбіць партызан з Антуноўскага лесу. Жорсткія баі супраць нямецка-фашысцкіх карнікаў вяла ў канцы красавіка 1943 г. на шашы Лепель — Бягомль, каля в. Стайск Чашніцкай брыгады «Дубава». Тут 30.4.1943 г. загінулі намеснік камандзіра брыгады М. Р. Жукаў і камандзір роты В. Дз. Нікіфараў (пахаваны ў Антунове). У снежні 1943 г. — сакавіку 1944 г. буйныя сілы рэгулярных войск праціўніка 5 разоў спрабавалі знішчыць партызан. У красавіку — маі 1944 г. каля в. Антунова вялі баі супраць нямецка-фашысцкіх карнікаў партызанскай брыгады імя В. І. Чапаева.

У 1965 г. на могілках пастаўлены помнікі — скульптура воіна і 24 абеліскі.

Літ.: В памяці народнай. — Мн., 1969; Шлык Ф. Е., Шопа П. С. Во имя Родины. — Мн., 1971. В. В. Караткевіч.

2370. МЕСЦА ПАРТЫЗАНСКАГА ЛАГЕРА (гіст.). За 7 км на ўсход ад вёскі ў лесе ў Вялікую Айчынную

вайну знаходзіўся партызанскі лагер. На яго тэрыторыі з 8.10.1942 г. да 1.7.1943 г. размяшчаліся Лепельскі падпольны райком КП(б)Б, штабы, базы і шпіталь партызанскіх брыгад Чашніцкай («Дубава»; камандзір Ф. Ф. Дуброўскі, камісар У. Е. Лабанок) і «Жалызняк» (камандзір І. П. Ціткоў, камісар С. С. Манковіч). У лагеры працавалі клуб, электра- і тэлефонная станцыі. У 1965 г. ў памяць аб гэтым на тэрыторыі Антуноўскай школы ўстаноўлены мемарыяльны знак.

Літ.: В памяці народнай. — Мн., 1969; Шлык Ф. Е., Шопа П. С. Во имя Родины. — Мн., 1971. В. В. Караткевіч.

в. Антунова, Глыбачанскі сельсавет

2371. МЕСЦА РАЗМ'ЯШЧЭННЯ ШТАБА ПАРТЫЗАНСКАЙ БРЫГАДЫ ІМЯ В. І. ЧАПАЕВА (гіст.). За 2,5 км на паўночны ўсход ад вёскі, у лесе, ва ўрочышчы Кіслі ў 1942 г. размяшчаўся штаб партызанскай брыгады імя В. І. Чапаева.

Брыгада створана ў чэрвені 1942 г. паводле ўказання Віцебскага падпольнага абкома КП(б)Б на базе атрада «Смерць фашызму». Да восні 1943 г. называлася «Смерць фашызму». Камандзір брыгады — У. В. Мельнікаў (чэрвень 1942 г. — ліпень 1944 г.), камісары — М. І. Ястрабаў (чэрвень 1942 г.), І. Ф. Каранеўскі (ліпень 1942 г. — май 1944 г., загінуў). Брыгада дзейнічала на тэрыторыі Ушачскага, Ветрынскага, Бешанковіцкага, Полацкага, Сіроцінскага і Лепельскага р-наў. Партызаны рабілі дыверсіі на чыгунках Полацк — Маладзечна, Полацк — Віцебск, шашэйных і грунтовых дарогах. У жніўні 1942 г. разграмілі нямецкі гарнізон у в. Варонічы Ветрынскага р-на, знішчылі льнозавод і падарвалі мост цераз р. Ушача. У верасні 1942 г. падарвалі мост цераз р. Шоша, што спыніла рух на чыгунцы Полацк — Маладзечна на 16 сутак, разграмілі ў ліпені 1943 г. гарнізон у в. Фролкавічы Бешанковіцкага р-на. Удзельнічалі ў «рэйкавай вайне», падарвалі больш за 3 тыс. рэек. У лістападзе 1942 г., маі 1943 г., красавіку — маі 1944 г. вялі баі супраць гітлераўцаў за вёскі Далецкія, Заазер'е, Заскаркі, Шчаты Полацкага і Ветрынскага р-наў. У маі 1943 г. разграмілі варожы гарнізон у вёсках Шалкова, Шалегаўка Полацкага р-на, у крас. — маі 1944 г. вялі баі супраць карнікаў на тэрыторыі Ветрынскага р-на, у маі 1944 г. прарвалі варожую блокаду ў раёне вёсак Палерына — Новае Сяло Ушачскага р-на.

29.6 і 1.7.1944 г. брыгада (1295 партызан, атрады імя М. В. Фрунзе, імя А. В. Суворова, імя С. Г. Лазо, імя М. А. Шчорса, імя Аляксандра Неўскага, імя М. Ф. Сільніцкага, імя М. І. Кутузава, імя Р. І. Катоўскага, імя В. П. Чкалава, імя Багдана Хмяльніцкага) злучылася з Чырвонай Арміяй.

У 1974 г. ў памяць аб баявых дзеяннях брыгады імя В. І. Чапаева ва ўрочышчы Кісялі пастаўлена стэла.
Літ.: Лобанок В. Е. Партизаны прымаюць бой.— Мн., 1976; яго ж. В боях за Родину.— 3 изд.— Мн., 1964.
В. Б. Караткевіч.

в. Арэхаўна, Лутаўскі сельсавет

2372. ПОМНІК ЗЕМЛЯКАМ (гіст.). Каля школы. На ўшанаванне памяці 101 земляка, якія загінулі ў Вялікую Айчынную вайну, у 1966 г. пастаўлены абеліск.

2373. ПОМНІК КАСЦЮЧЭНКА Надзеі Лявонаўне (гіст.). Перад будынкам школы.

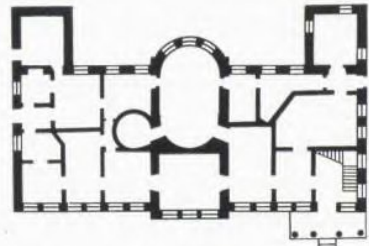
П. Л. Касцючэнка нарадзілася 8.11.1922 г. ў в. Лутава Ушацкага р-на ў сялянскай сям'і. Член ВЛКСМ. Працавала півянварскай у Арэхаўскай школе. З верасня 1941 г. сувязная партызанскай групы Ф. Ф. Дуброўскага, з жніўня 1942 г. партызанка брыгады Чашніцкай («Дубава»). У час абароны ў маі—чэрвені 1943 г. партызанамі в. Пышна Лепельскага р-на кулямётчыца Касцючэнка некалькі дзён удзельнічала ў адбіцці атак карнікаў. 8.6.1943 г. варожы танк і больш за 50 гітлераўцаў прарвалі партызанскую абарону. Надзея са звязкай гранат кінулася пад танк, падарвала яго і загінула сама. Пасмяротна ўзнагароджана ордэнам Айчынай Вайны 1-й ступені.

У 1978 г. на ўшанаванне памяці партызанкі ўстаноўлены яе бюст (скульпт. А. Бачкароў).

Літ.: Шлык Ф. Е., Шона П. С. Во имя Родины.— Мн., 1971. В. Б. Караткевіч.
2374. СЯДЗІБА (архт., гіст.). На паўночнай ускраіне вёскі. Сфарміравана ў сярэдзіне 19 ст. Цяпер тут размешчана школа.

Ансамбль сядзібы мае рэгулярную схему планіроўкі. У цэнтры—мураваны сядзібны дом. За ім невялікі парк з штучнай авальнай сажалкай. Перад домам, абапал партэра, гаспадарчыя пабудовы. Планіровачная вось ансамбля сядзібы супадае з узной алей.

Сядзібны дом—П-падобны аднапавярховы будынак з двухпавярховай трохвосевай цэнтральнай часткай.

2374. Сядзібны дом. План 1-га паверхі.

2374. Сядзібны дом. Галоўны фасад.

Агульная сіметрыя аб'ёмна-прасторавай будовы парушаецца асіметрычным чатырохкалонным порцікам, якім аформлены ўваход у будынак. Архітэктурны дэкор канцэнтраваны на мансардавай частцы з балконам (чыгуннае ліццё) і на ўваходным порціку. Тут выкарыстаны руст, сандрыкі, дэнтакулы. Сцены расчлянены прамавугольнымі і арачнымі аконнымі праёмамі. Планіроўка дома анфіладная з цэнтральнай авальнай залай, якая выступае з боку дваравага фасада паўкругам. Памяшканні рознай

канфігурацыі—ад круглых да складаных шматгранных. Сувязь з мансардай—цераз двухмаршавую лесвіцу ў вестыбюлі.

Сядзіба—помнік архітэктурны класіцызму.

У былым сядзібным доме 9.7.1943 г.—15.4.1944 г. размяшчаўся шпіталь 2-й Ушацкай імя П. К. Панамарэнкі партызанскай брыгады. У памяць аб гэтым у 1958 г. на будынку ўстаноўлена мемарыяльная дошка.

Літ.: Шлык Ф. Е., Шона П. С. Во имя Родины.— Мн., 1971; Лобанок

2374. Сядзібны дом. Дваравы фасад.

В. Е. В боях за Родину.—3 изд.—Мн., 1964; Кулагин А. Н. Архитектура дворцово-усадебных ансамблей Белоруссии. Вторая половина XVIII—начало XIX в.—Мн., 1981.

В. Б. Караткевич, А. М. Кулагин.

в. Асавіна (не існуе),
Кубліцкі сельсавет

2375. МЕСЦА СПАЛЕНАЙ ВЁСКІ (гіст.). Вёска Асавіна знаходзілася за 2 км на паўднёвы захад ад в. Капалоўшчына. У чэрвені 1942 г. нямецка-фашысцкія акупанты загубілі 40 ле жыхароў, спалілі вёску (22 двары). Не адродзілася. У 1965 г. на месцы спаленай вёскі пастаўлена стэла. Увекавечана ў мемарыяльным комплексе Хаталя.

в. Асінаўка (не існуе),
Глыбачанскі сельсавет

2376. МЕСЦА СПАЛЕНАЙ ВЁСКІ (гіст.). Вёска Асінаўка знаходзілася за 4,5 км на поўнач ад в. Антунова. У 1943 г. нямецка-фашысцкія карнікі спалілі яе (18 двароў). Не адродзілася. У 1975 г. на месцы спаленай вёскі пастаўлена стэла.

в. Афераўшчына,
Велікадолецкі сельсавет

2377. БРАЦКАЯ МАГІЛА ПАРТЫЗАНА (гіст.). На паўднёва-заходняй ускраіне вёскі. Пахаваны 43 партызаны, якія загінулі ў баях супраць нямецка-фашысцкіх акупантаў у Вялікую Айчынную вайну. У 1964 г. на магіле пастаўлены абеліск.

в. Бабовішча,
Велікадолецкі сельсавет

2378. ПОМНІК АХВЯРАМ ФАШЫЗМУ (гіст.). На ўсходняй ускраіне вёскі. У красавіку—май 1944 г. нямецка-фашысцкія захопнікі праводзілі карную аперацыю супраць партызан і мірнага насельніцтва Полацка-Лепельскай партызанскай зоны. 12.5.1944 г. карнікі сабралі ў в. Бабовішча жыхароў вёсак Зяляддзе, Глінцы, Галыя і Тухадзіна, загналі ў 5 хат, расстралялі і спалілі. Загінулі 213 чалавек—дзеці, жанчыны, старыя. Праз некалькі дзён фашысты прывезлі ў Бабовішча 26 жыхароў в. Весніц, расстралялі іх у адной з хат, а потым спалілі. Усяго карнікі загубілі тут 515 жыхароў розных вёсак. У вёсцы ўцалела толькі 5 двароў.

У 1964 г. на месцы загібы мірных жыхароў пастаўлены абеліск.

В. Б. Караткевич.

в. Бадзяліна,
Глыбачанскі сельсавет

2379. КУРГАННЫ МОГІЛЬНІК (археал.). За 0,4 км на захад ад вёскі, за мостам, у лесе. 7 насыпаў вышынёй 1,4—1,5 м, дыяметрам 12—15 м, адзін курган вышынёй 6 м, дыяметрам 25 м. Абследавалі ў 1972 г. А. Г. Калечыц, у 1981 г. А. А. Егарейчанка. Раскопкі не праводзіліся.

в. Баравыя (не існуе),
Велікадолецкі сельсавет

2380. МЕСЦА СПАЛЕНАЙ ВЁСКІ (гіст.). Вёска Баравыя знаходзілася за 1 км на паўночны захад ад в. Старасялле. У 1943 г. нямецка-фашысцкія карнікі знішчылі яе (7 двароў). Пасля вайны не адродзілася. У 1976 г. на месцы спаленай вёскі ўстаноўлены мемарыяльны знак.

в. Бачкары (не існуе),
Жарскі сельсавет

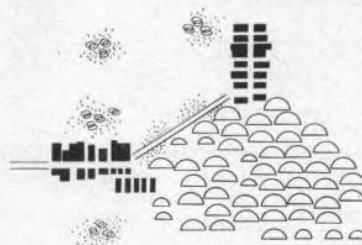
2381. МЕСЦА СПАЛЕНАЙ ВЁСКІ (гіст.). Вёска Бачкары знаходзілася за 1 км на паўднёвы захад ад в. Рагучкія. У 1942 г. нямецка-фашысцкія карнікі расстралялі 12 жыхароў і знішчылі вёску (13 двароў). Пасля вайны не адродзілася. У 1975 г. на месцы спаленай вёскі пастаўлены памятны знак.

в. Башоўка (злілася з в. Садкі),
Велікадолецкі сельсавет

2382. КУРГАННЫ МОГІЛЬНІК (археал.). На заходняй ускраіне вёскі, на ўрочышчы Бор. Каля 50 курганоў вышынёй да 2 м, дыяметрам 6—10 м. Амаль усе абкладзены камянямі. Захаванасць добрая. Выявіла і абследавала ў 1972 г. А. Г. Калечыц. Раскопкі не праводзіліся.

2383. МЕСЦА РАЗМЯНЧЭННЯ ШТАБА 1-Й АНТЫФАШЫСЦКАЙ ПАРТЫЗАНАСКОЙ БРЫГАДЫ (гіст.). У будынку школы ў студзені—красавіку 1944 г. размяшчаўся штаб 1-й Антыфашысцкай брыгады.

Створана ў жніўні 1943 г. Камандзір—У. У. Гіль-Радзіёнаў (да мая 1944 г., загінуў), І. М. Цімчук (май—ліпень 1944 г.), камісары—А. М. Касцяневіч (в. а., верасень 1943 г.), І. М. Цімчук (кастрычнік 1943 г.—май 1944 г.), І. М. Нюмененка (май—ліпень 1944 г.). Дзейнічала на тэрыторыі Барысаўскага, Лагойскага, Плешчаніцкага, Куранецкага, Пліскага, Пастаўскага, Лепельскага, Ушацкага р-наў. Партызаны ў жніўні 1943 г. разграмілі варожыя гарнізоны ў Докшычах і на чыгуначнай станцыі Крулеўшчына. Сумесна з партызанскімі брыгадамі «Дзядзкі Коля», «Смерць фашызму»

2382. Курганны могільнік. План.

ўдзельнічалі ў знішчэнні варожых гарнізонаў у в. Зембін (верасень 1943 г.), Вілейцы (кастрычнік 1943 г.), 17.3.1944 г. разграмілі варожую роту ў в. Шышы Пліскага р-на. У час «райнавай вайны» на чыгуны Мінск—Смалявічы падарвалі і пашкодзілі каля 5 тыс. рэек. У красавіку—май 1944 г. ў час карнай аперацыі «Веспавое свята» вялі абарончыя баі, у ноч на 5 мая ўдзельнічалі ў прарыве варожай блакады каля в. Пільна Ушацкага р-на. 4.7.1944 г. брыгада (422 партызаны, 4 атрады) злучылася з Чырвонай Арміяй.

У памяць аб баявой дзейнасці 1-й Антыфашысцкай партызанскай брыгады ў 1976 г. на хаце, дзе размяшчаўся штаб, устаноўлена мемарыяльная дошка.

Літ.: Лобанок В. Е. Партызаны прымаюць бой.—Мн., 1976; Мачульский Р. Н. Вечный огонь.—2 изд.—Мн., 1969. В. В. Семанюк.

в. Белае, Мосарскі сельсавет

2384. МАГІЛА АХВЯРА ФАШЫЗМУ (гіст.). На ўскраіне вёскі, справа ад дарогі ў в. Шасцірні. Пахаваны 36 жыхароў, расстраляных нямецка-фашысцкімі акупантамі 25.11.1942 г. У 1965 г. на магіле пастаўлены абеліск.

в. Белашы (не існуе),
Глыбачанскі сельсавет

2385. МЕСЦА СПАЛЕНАЙ ВЁСКІ (гіст.). Вёска Белашы знаходзілася за 2 км на ўсход ад в. Антунова. У 1943 г. нямецка-фашысцкія карнікі спалілі яе (17 двароў). Пасля вайны не адродзілася. У 1975 г. на месцы спаленай вёскі ўстаноўлена мемарыяльная дошка.

в. Белокоўшчына, Кубліцкі сельсавет

2386. ГАРАДЗІШЧА (археал.). Каля вёскі, на беразе воз. Горнава, на 2 пляцоўках. Памер першай 40×70 м, другой 55×60 м. З боку поля ўмацавана валам вышынёй каля 2 м і ровам глыбінёй 2 м. Выявіў у 1967 г. К. П. Шуг, абследавалі ў 1972 г. А. Г. Калечыц, у 1981 г. А. А. Егарейчанка. Сабраны фрагменты ляпной гладкасценнай і сеткаватай керамікі. Адносіцца да культуры штрыханаванай керамікі, датуецца 4 ст. да н. э.—2 ст. н. э.

Матэрыялы абследавання захоўваюцца ў Інстытуце гісторыі АН БССР.

в. Браны (не існуе),
Велікадолецкі сельсавет

2387. МЕСЦА СПАЛЕНАЙ ВЁСКІ (гіст.). Вёска Браны знаходзілася за 3,5 км на поўдзень ад в. Касары. У 1942 г. нямецка-фашысцкія карнікі знішчылі яе (6 двароў). Пасля вайны не адродзілася.

в. Быстрыкі, Глыбачанскі сельсавет
2388. МЕСЦА РАЗМЯШЧЭННЯ ШТАБА ПАРТЫЗАНСКОЙ БРЫГАДЫ ІМЯ У. І. ЛЕНІНА (гіст.). У доме І. М. Літвіна з ліпеня 1943 г. да красавіка 1944 г. размяшчаўся штаб брыгады імя У. І. Леніна.

Брыгада створана ў сакавіку 1943 г. паводле ўказання Віцебскага падпольнага абкома КП(б)Б на базе вылучаных брыгадаў імя С. М. Кароткіна атрадаў «Медвенец», імя К. Я. Варашылава, «Сталінец» і групы партызан атрада «Грозны». Адначасова арганізаваны 2, 4, 5-ы, пазней 7-ы атрады. Камандзір — М. А. Сакмаркін, камісар — А. У. Сінко. Дзейнічала ў Сіроцінскім, Расонскім, Гарадоцкім, Ушацкім, Бешанковіцкім р-нах Віцебскай і Шаркоўшчынскім, Дзісенскім р-нах Вілейскай абласцей. Партызаны разграмілі варожыя гарнізоны ў вёсках Даўгаполле і Маскаляты Гарадоцкага р-на (люты 1943 г.), Мішневічы (сакавік 1943 г.), Дворышча (чэрвень 1943 г.) Сіроцінскага р-на, Лявонова (ліпень 1943 г.) Ушацкага р-на і інш. Праводзілі дыверсіі на чыгунках Полацк — Віцебск, Полацк — Маладзечна. У «райкавай вайне» пашкодзілі больш за 1,8 тыс. рэек. У красавіку — маі 1944 г. ўдзельнічалі ў баях супраць карнікаў, прарвалі блакаду на ліві вёсак Новае Сяло — Селішча Ушацкага р-на, чыгункі Полацк — Маладзечна і шашы Ленель — Бразіно.

2.7.1944 г. брыгада (571 партызан, атрады імя М. В. Фрунзе, імя С. М. Кірава, імя К. Я. Варашылава, імя І. В. Сталіна, імя А. В. Суворова, імя В. І. Чапаева, імя М. І. Кутузава) злучылася з Чырвонай Арміяй.

У 1976 г. на доме, дзе размяшчаўся штаб, устаноўлена мемарыяльная дошка.

Літ.: Лобанок В. Е. Партызаны прымаюць бой.— Мн., 1976.
 В. В. Караткевіч.

в. Ваўчо, Лутаўскі сельсавет

2389. ГАРАДЗІШЧА (археал.). За 0,1 км на паўночны ўсход ад вёскі, на заходнім беразе воз. Гарадзенец, ва ўрочышчы Замак, на высокім прадаўгаватым узгорку. Вышыня над воз. Гарадзенец 7 м. З захаду гарадзішча абмываецца р. Ваўчо. Памер пляцоўкі 45×60 м. Абследавалі ў 1972 г. А. Г. Калечыц, у 1981 г. А. А. Егарэйчанка. Раскопкі не праводзіліся.

в. Воснава, Велікадолецкі сельсавет

2390. КУРГАННЫ МОГІЛЬНІКІ (археал.).

2390а. Курганны могільнік-1. За 1 км на захад ад вёскі, злева ад дарогі з в. Вялікія Дольцы ў в. Дубінец. 7 насыпаў: 2 круглыя дыямет-

рам 7—9 м, вышыняй 1 і 2,5 м; 2 доўгія памерам 18×15 м, вышыняй 2,5 м; 2 курганы вышыняй 1,5 м, дыяметрам 8 м маюць каменную мураўку; адзін вышыняй 1,5 м, у папярочніку 8 м, з 2 бакоў абразаны.

2390б. Курганны могільнік-2. За 1 км на поўнач ад вёскі, ва ўрочышчы Барок. 15 курганоў вышыняй ад 1 да 2,5 м, дыяметрам 7—10 м. Выдомы з 1924 г. Абследавалі ў 1972 г. А. Г. Калечыц, у 1981 г. А. А. Егарэйчанка. Раскопкі не праводзіліся.

В. В. Караткевіч.

в. Вялікія Дольцы, цэнтр сельсавета

2391. БРАЦКАЯ МАГІЛА ПАРТЫЗАН (гіст.). На могільках Пахаваны 15 партызан, якія загінулі ў баях супраць нямецка-фашысцкіх акупантаў. Сярод пахаваных — намеснік камандзіра партызанскай брыгады імя А. Ф. Данукалава («Аляксея») па разведцы лейтэнант К. В. Зюкаў і камісар партызанскага атрада «Казбек» гэтай брыгады М. І. Недабойкін. У 1974 г. на магіле пастаўлены абеліск.

2392. БРАЦКАЯ МАГІЛА САВЕЦКІХ ВОІНАЎ І ПАРТЫЗАН (гіст.). У цэнтры вёскі. Пахаваны 58 воінаў і партызан, якія загінулі ў Вялікую Айчынную вайну. У 1974 г. на магіле пастаўлены помнік — скульптурная кампазіцыя: воін і партызан.

2393. МЕСЦА РАЗМЯШЧЭННЯ ШТАБА ПАРТЫЗАНСКОЙ БРЫГАДЫ ІМЯ А. Ф. ДАНУКАЛАВА (гіст.). У красавіку 1944 г. ў вёсцы размяшчаўся штаб партызанскай брыгады імя А. Ф. Данукалава (да мая 1944 г. «Аляксея»).

Брыгада створана ў красавіку 1942 г. У красавіку — маі 1944 г. ўдзельнічала ў цяжкіх баях супраць нямецка-фашысцкіх захопнікаў на рубяжы вёсак Замошша, Царковішча, хутара Тартак, вёсак Казімірова, Ветча, Лагі, Бушанка Ушацкага р-на. Разам з іншымі брыгадамі ў ноч на 3 мая прарвала варожую блакаду. Гл. артыкул № 1577 «Месяца базіравання штаба партызанскай брыгады імя А. Ф. Данукалава» (в. Кавалі Лёзненскага р-на).

У 1976 г. на доме, дзе размяшчаўся штаб, устаноўлена мемарыяльная дошка.

Літ.: Лобанок В. Е. Партызаны прымаюць бой.— Мн., 1976.
 В. В. Караткевіч.

в. Вялікаўцы, Мосарскі сельсавет

2394. РАДЗІМА ДЗЯМЯШКІ Міхаіла Кузьміча (гіст.).

Герой Сацыялістычнай Працы М. К. Дзямешка нарадзіўся 20.4.1928 г. ў сялянскай сям'і. Чл. КПСС з 1952 г. З 1946 г. працаваў мулярам, з 1951 г. брыгадзірам муляраў. Заслужаны будаўнік БССР з 1965 г. У 1970—74 гг. майстар будаўнічага ўпраўлення

№ 42 (з 1973 г. ПМК № 135) трэста «Полацксельбуд». Званне Героя Сацыялістычнай Працы прысвоена 7.5.1971 г. за поспехі, дасягнутыя пры выкананні заданняў пяцігадовага плана. М. К. Дзямешка памёр 27.8.1976 г.

в. Гарадзец 3-і, Жарскі сельсавет

2395. ГАРАДЗІШЧА, КУРГАННЫ МОГІЛЬНІК (археал.).

2395а. Гарадзішча. На левым беразе р. Ушача, на месцы былой в. Гарадзец 1-ы, на ўзгорку вышыняй 16—18 м. Памер пляцоўкі каля 90×90 м. Выдома з 1873 г. Даследавалі ў 1928 г. І. А. Сербаву, у 1972 г. А. Г. Калечыц, у 1981 г. А. А. Егарэйчанка. Культурны пласт 0,2—0,6 м. Мае 2 гарызонты. У ніжнім знойдзена ляпная кераміка, у верхнім — рэшткі ганчарнага посуду. Адносіцца да 1-й паловы 1-га тысячагоддзя н. э. і 11—12 стагоддзяў.

2395б. Курганны могільнік. Побач з вёскай, на высокім беразе воз. Існа. 20 курганоў вышыняй да 1,5 м, дыяметрам да 3 м. 7 курганоў не пашкоджаны. Выдомы з 1873 г. І. А. Сербаву ў 1928 г. раскапаў адзін насып, у якім шкільет нябожчыка ляжаў на вогнішчы на грунце. Датуюцца пачаткам 2-га тысячагоддзя н. э.

Літ.: Сербаву І. А. Археалагічны помнік Ушацкага раёна Полацкай акругі.— Запіскі аддзела гуманітарных навук Беларус. Акад. навук, 1930, кн. 11. Працы археалагічнай камісіі, т. 2.
 В. В. Караткевіч.

в. Гараўцы (не існуе), Мосарскі сельсавет

2396. МЕСЦА СПАЛЕНАЙ ВЁСКІ (гіст.). Вёска Гараўцы знаходзілася за 2 км на паўночны ўсход ад в. Кісялёва. У 1942 г. нямецка-фашысцкія карнікі знішчылі яе (12 двароў). Пасля вайны не адрадылася. У 1976 г. на месцы спаленай вёскі пастаўлены памятны знак.

в. Гарбаціца, Вяркудскі сельсавет

2397. ПОМНІК ВУЧЫМ (гіст.). Каля школы. На ўшанаванне памяці 79 былых вучняў школы, якія загінулі ў Вялікую Айчынную вайну ў барацьбе супраць нямецка-фашысцкіх захопнікаў, у 1976 г. пастаўлены абеліск.

2398. ПОМНІК ЗЕМЛЯКАМ (гіст.). У цэнтры вёскі. На ўшанаванне памяці 165 землякоў, якія загінулі ў Вялікую Айчынную вайну, у 1966 г. пастаўлены абеліск.

в. Гвазды (не існуе), Жарскі сельсавет

2399. МЕСЦА СПАЛЕНАЙ ВЁСКІ (гіст.). Вёска Гвазды знаходзілася за 0,5 км на паўночны ўсход ад в. Гарадзец 3-і. У 1942 г. нямецка-фашысцкія акупанты знішчылі яе (8 двароў). Пасля вайны не адрадылася.

**в. Глінікі (не існуе),
Глыбачанскі сельсавет**

2400. МЕСЦА СПАЛЕНАЙ ВЭСКІ (гіст.). Вёска Глінікі знаходзілася за 1 км на паўночны захад ад в. Заполле. У красавіку 1944 г. нямецка-фашысцкія карнікі спалілі яе (14 двароў). Пасля вайны не адраділася. У 1975 г. на месцы спаленай вёскі ўстаноўлены мемарыяльны знак.

в. Глыбачка, цэнтр сельсавета

2401. БРАЦКАЯ МАГІЛА САВЕЦКІХ ВОІНАЎ І ПАРТЫЗАН (гіст.). У цэнтры вёскі. Пахаваны 1400 воінаў і партызан, якія загінулі ў Вялікую Айчынную вайну. Сярод пахаваных — Герой Савецкага Саюза Барыс Іванавіч Юркін.

Б. І. Юркін нарадзіўся 30.6.1919 г. ў Аранбургу. У 1938 г. скончыў мясцовы тэхнікум шляхоў аносін. Удзельнічаў у савецка-філяндскай вайне 1939—40 гг. У Вялікую Айчынную вайну на фронце з красавіка 1944 г. Камандзір аддзялення сяржант Б. І. Юркін вызначыўся ў чэрвені 1944 г. ў час наступлення 270-й стралковай дывізіі 6-й гвардзейскай арміі 1-га Прыбалтыйскага фронту. 26.6.1944 г. аддзяленне Юркіна фарсіравала Заходнюю Дзвіну. На плацдарме камандзір знішчыў варожы доэт, першым уварваўся ў траншэю, забіў 4 фашыстаў. Загінуў у гэтым баі. Званне Героя Савецкага Саюза прысвоена 24.3.1945 г. Яго імем названа школа ў в. Глыбачка, вуліца на радзіме.

У 1966 г. на магіле пастаўлены помнік — скульптура воіна.

Літ.: Навечно в сердце народном. — 3 изд. — Мн., 1984. В. В. Караткевіч.

2402. ДОМ, У ЯКІМ АДБЫЛОСЯ ПЕРШАЕ ПАСЯДЖЭННЕ УШАЦКАГА ПАПДПЛЬНАГА РАЙКОМА КП(б)Б (гіст.). У доме У. Ф. Талочкі 18.6.1942 г. адбылося арганізацыйнае пасяджэнне Ушацкага падпольнага райкома КП(б)Б. На ім прысутнічалі: І. Ф. Каранеўскі, У. Я. Васілеўскі, М. А. Цябут, У. В. Мельнікаў, С. Б. Боркар. 6.7.1942 г. райком зацвердзіў Вяцбескім падпольным абкомам КП(б)Б, дзейнічаў да 29.6.1944 г.

Сакратары падпольнага райкома КП(б)Б: І. Ф. Каранеўскі (першы сакратар, 6.7.1942 г. — май 1944 г., загінуў), М. Х. Федаранка (другі сакратар, 1.4.1943 г. — люты 1944 г.), М. І. Ястрабаў (другі сакратар, 17.2—29.6.1944 г.), С. Б. Боркар (трэці сакратар, 17.2 — май 1944 г., загінуў). Райком базіраваўся ў зонах дзейнасці партызанскіх брыгад імя Чапаева і 2-й Ушацкай імя П. К. Панамарэнкі. Выдаваў падпольную газету «Прыважны калгаснік» (рэдактар М. І. Гайсёнак).

У памяць аб першым пасяджэнні падпольнага райкома КП(б)Б на доме

2401. Помнік на брацкай магіле савецкіх воінаў і партызан.

У. Ф. Талочкі ў 1976 г. ўстаноўлена мемарыяльная дошка.

Літ.: Подпольные партийные органы Компартии Белоруссии в годы Великой Отечественной войны (1941—1944). — Мн., 1975. В. В. Караткевіч.

2403. МАГІЛА ТАПЧЭЎСКАГА Фелікса Феліксавіча (гіст.). На Кашчанскіх могілках.

Беларускі паэт-дэмакрат Ф. Ф. Тапчэўскі (псеўданім Хвэляк з Рукшэніц) нарадзіўся ў 1838 г. ў фальварку Лёсава (1,5 км на паўднёвы захад ад в. Рукшаніца, якая злілася з в. Глыбачка). Находзіў са збяднялай шляхты. Скончыў Лепельскае павятовае дваранскае вучылішча. Служыў у канцэлярыі Віцебскага земскага суда. У 1860-я гады працаваў пісарам на Лепельшчыне. У 1864 г. арыштаваны, пасля жыў у сваім фальварку Лёсава, а ў 80-я гады — у в. Вухвішча Полацкага р-на, дзе памёр 17.12.1892 г. Пахаваны ў в. Глыбачка.

Творы Ф. Ф. Тапчэўскага распаўсюджваліся ў рукапісах і як фальклорныя («Грошы і праца», «Ен і яна», «Саўсім не тое, што было»), дайшлі да нас дзякуючы рукапіснай «Беларускай хрэстаматыі» Б. І. Эпімаха-Шыпілы. 30 радкоў паэзіі Ф. Ф. Тапчэўскага былі пры яго жыцці змешчаны ў «Беларусах» Я. Ф. Карскага (т. 3, ч. 3). «Вечарынка» і «Паіскае ігрышча» ўпершыню надрукаваны ў 1954 г. Дэмакратычная творчасць паэта адмаўляе прароўнасць, асуджае прыгнёт, ухваляе працоўнага чалавека. Мова твораў сакавітая, народная.

Літ.: Гісторыя беларускай дакастрычнай літаратуры. Т. 2. — Мн., 1969; Грышчак М. М. Фальклорныя традыцыі ў беларускай дакастрычнай назві. — Мн., 1969; Кахановскі Г. Паэтыка Фелікса Тапчэўскага. — Беларусь, 1972, № 9. Г. А. Кахановскі.

2404. МЕСЦА РАЗМЯШЧЭННЯ ШТАБА ПАРТЫЗАНСКАГА АТРАДА «СМЕРЦЬ ФАШЫЗМУ» (гіст.). У вёсцы ў 1942 г. размяшчаўся штаб партызанскага атрада «Смерць фашызму». Атрад арганізаваны ў маі 1942 г. (гл. артыкул № 2502 «Месца стварэння атрада «Смерць фашызму»). Камандзіры — Ц. Дз. Плахатнюк, У. В. Мельнікаў, камісар — У. Я. Васілеўскі. У маі — чэрвені 1942 г. ў

атрад увайшлі групы падпольшчыкаў з вёсак Арэхаўна, Апанасавічы, Янава і інш., а таксама ваеннаслужачых М. М. Пучкова, А. Я. Колева. Паводле рашэння Віцебскага падпольнага абкома КП(б)Б на базе атрада ў чэрвені 1942 г. створана партызанская брыгада «Смерць фашызму» (з восені 1943 г. імя В. І. Чапаева). У 1974 г. ў памяць аб знаходжанні ў вёсцы штаба атрада ў цэнтры яе пастаўлена стэла.

2405. ПОМНІК ВУЧНЯМ (гіст.). У двары школы. На ўшанаванне памяці 64 былых вучняў, якія загінулі ў Вялікую Айчынную вайну, у 1977 г. пастаўлена стэла.

2406. ПОМНІК ЗЕМЛЯКАМ (гіст.). Перад будынкам клуба. На ўшанаванне памяці 262 землякоў, якія загінулі ў Вялікую Айчынную вайну, у 1970 г. пастаўлены абеліск.

**в. Грыгары (не існуе),
Мосарскі сельсавет**

2407. МЕСЦА СПАЛЕНАЙ ВЭСКІ (гіст.). Вёска Грыгары знаходзілася за 3,5 км на ўсход ад в. Беляя. У 1942 г. нямецка-фашысцкія акупанты спалілі яе. Пасля вайны не адраділася. У 1976 г. на месцы спаленай вёскі пастаўлена стэла.

в. Гута, Жарскі сельсавет

2408. КУРГАННЫ МОГІЛЬНІК (археал.). За 0,3 км на паўднёвы ўсход ад вёскі. 32 курганы добрай захаванасці, ёсць вышыней да 1 м, дыяметрам 3 м і вышыней да 5 м, дыяметрам 25 м. Сяродня вышыня 2—3 м, дыяметр 6—8 м. Выявіла ў 1972 г. А. Г. Калечыц. Раскопкі не праводзіліся.

**в. Гуцішча (не існуе),
Жарскі сельсавет**

2409. МЕСЦА СПАЛЕНАЙ ВЭСКІ (гіст.). Вёска Гуцішча знаходзілася за 1 км на паўночны захад ад в. Бараўцы. У 1942 г. нямецка-фашысцкія акупанты спалілі яе (17 двароў). Пасля вайны не адраділася. У 1975 г. на месцы спаленай вёскі ўстаноўлена мемарыяльная дошка.

в. Дубраўка, цэнтр сельсавета

2410. БРАЦКАЯ МАГІЛА САВЕЦКІХ ВОІНАЎ І ПАРТЫЗАН (гіст.). У парку. Пахаваны 40 воінаў і партызан, якія загінулі ў баях супраць нямецка-фашысцкіх захопнікаў. Сярод пахаваных — Герой Савецкага Саюза Канстанцін Пракопавіч Кутрухін.

К. П. Кутрухін нарадзіўся 1.2.1916 г. ў в. Удзельны Юрыскага р-на Марыйскай АССР у сялянскай сям'і. На фронце з 1943 г. Вызначыўся пры вызваленні Віцебскай вобл. У чэрвені 1944 г. ў час наступлення войск 1-га Прыбалтыйскага фронту

стралковае аддзяленне на чале з гвардыі сяржантам К. П. Кутрухіным фарсіравала Заходнюю Дзвіну і на захопленым плацдарме адбіла 5 контратак ворага. 27.6.1944 г. ў баі за в. Хадакова К. П. Кутрухін закрыў сваім целам абразур у варажэга дзота, гэтым забяспечыў паспяховае наступленне савецкіх войск. Званне Героя Савецкага Саюза прысвоена К. П. Кутрухіну 24.3.1945 г. Яго імем названа школа ў в. Дубраўка. На месцы подзвігу ўстаноўлены памятны знак.

У 1964 г. на магіле пастаўлены помнік: скульптура воіна.

Літ.: Навечно в сердце народном.— 3 изд.— Мн., 1984. В. Б. Караткевіч.

2411. ПМНІК ЗЕМЛЯКАМ (гіст.). У парку. На ўшанаванне памяці 220 землякоў, якія загінулі ў Вялікую Айчынную вайну, у 1980 г. пастаўлены помнік — абеліск і 5 дошак з імёнамі загінуўшых.

в. Жары, цэнтр сельсавета

2412. БРАЦКАЯ МАГІЛА АХВЯР ФАШЫЗМУ І САВЕЦКІХ ВОІНАЎ (гіст.). На ўсходняй ускраіне вёскі. Пахаваны 79 жыхароў і 4 савецкіх воінаў, якія загінулі ў Вялікую Айчынную вайну.

У лесе, каля вёсак Жары і Істопішча ў 1942 г. знаходзілася база Чашніцкай («Дубава») партызанскай брыгады (камандзір Ф. Ф. Дуброўскі, камісар У. Е. Лабанок). 10.10.1942 г. атоад нямецка-фашысцкіх карнікаў акружыў в. Жары. Фашысты сагналі ўсіх жыхароў да хаты П. М. Сальніка, прымусалі іх выдаць месца знаходжання партызан. Людзей білі палкамі і прыкладамі, потым расстралялі. Сярод ахвяр былі дзеці, жанчыны, старыя.

У 1979 г. на магіле пастаўлена стэла.

Літ.: Шлык Ф. Е., Шопя П. С. Во имя Родины.— Мн., 1971. В. Б. Караткевіч.

2413. БРАЦКАЯ МАГІЛА САВЕЦКІХ ВОІНАЎ І ПАРТЫЗАН (гіст.). У цэнтры вёскі. Пахаваны 12 воінаў і 54 партызаны, якія загінулі ў Вялікую Айчынную вайну. У 1965 г. на магіле пастаўлены помнік — скульптура воіна.

2414. ПМНІК ЗЕМЛЯКАМ (гіст.). Насупраць будынка выканкома сельсавета. На ўшанаванне памяці 297 землякоў, якія загінулі ў Вялікую Айчынную вайну, у 1967 г. пастаўлены абеліск.

в. Жарэнькава (не існуе), Дубраўскі сельсавет

2415. МЕСЦА СПАЛЕНАЙ ВЭСКІ (гіст.). Вёска Жарэнькава знаходзілася за 3 км на ўсход ад в. Стаі. У маі 1943 г. нямецка-фашысцкія карнікі знішчылі яе (12 двароў). Пасля вайны не адрадылася. У 1976 г. на месцы спаленай вёскі ўстаноўлены памятны знак.

2410. Помнік на брацкай магіле савецкіх воінаў і партызан.

в. Заазер'е, Велікадолецкі сельсавет

2416. КУРГАННЫЯ МОГІЛЬНІКІ (археал.).

2416а. Курганны могільнік-1. За 0,5 км на поўнач ад вёскі, на перакрываўні балышака Вялікія Дольцы — Пышна і грунтовай дарогі на былы хутар Тартак, на высокай выдме, зарослай лесам. Складаецца з 2 груп: 11 і 15 насыпаў вышынёй да 2 м, дыяметрам 6—8 м.

2416б. Курганны могільнік-2. За 0,2 км на ўсход ад вёскі, на заходнім беразе воз. Заазер'е. Захавалася 5 насыпаў вышынёй 2—3 м, дыяметрам да 10 м. Выявіў могільнікі ў 1928 г. І. А. Сербай, абследавалі ў 1972 г. А. Г. Калечыч, у 1981 г. А. А. Егарэйчанка. Раскопкі не праводзіліся.

В. Б. Караткевіч.

в. Забораўна, Лутаўскі сельсавет

2417. МАГІЛЫ АХВЯР ФАШЫЗМУ (гіст.). На паўднёвай ускраіне вёскі. У 10 магілах пахаваны 38 партызан і жыхароў вёскі, якіх у 1944 г. расстралялі нямецка-фашысцкія акупанты, вёску часткова спалілі.

в. Завыдрына, Жарскі сельсавет

2418. МЕСЦА СТВАРЭННЯ ЧАШНІЦКАЙ («ДУБАВА») ПАРТЫЗАНСКАЙ БРЫГАДЫ (гіст.). Каля вёскі, у лесе, ва ўрочышчы Істопішча. Брыгада створана ў жніўні 1942 г. паводле рашэння Віцебскага падпольнага абкома КП(б)Б на базе атрадаў 9-га (камандзір Ф. Ф. Дуброўскі) і асобнага 68-га (камандзір У. Е. Лабанок). У час фарміравання брыгады створаны 1-ы, 2-і, 3-і, потым 4-ы, 6-ы, 7-ы, 8-ы, 9-ы, 12-ы, 13-ы атрады, кавалерыіскі эскадрон (з верасня 1943 г. атрад 10-ы) і артылерыйскі дывізіён (з чэрвеня 1944 г. атрад 15-ы). У ліпені 1943 г.

3-і, 4-ы, 8-ы, 9-ы, 13-ы атрады ўвайшлі ў Лепельскую партызанскую брыгаду імя Сталіна. Камандзір Чашніцкай брыгады — Ф. Ф. Дуброўскі («Дубаў», са жніўня 1942 г.), камісары — У. Е. Лабанок (жнівень 1942 г. — ліпень 1943 г.), М. В. Старынін (ліпень 1943 г. — люты 1944 г.), С. Я. Барадаўкін (з красавіка 1944 г.). Брыгада дзейнічала на тэрыторыі Ушацкага, Лепельскага, Чашніцкага, Бешанковіцкага р-наў Віцебскай вобл., Халопеніцкага і Бягомльскага р-наў Мінскай вобл. Партызаны праводзілі дыверсіі на чыгунках Полацк — Маладзечна, Орша — Лепель, шашэйных і грунтовах дарогах, удзельнічалі ў вызваленні Лепельскага, Чашніцкага і Ушацкага р-наў, утрымлівалі Полацка-Лепельскую партызанскую зону. У верасні 1942 г. брыгада ажыццявіла некалькі наступальных аперацый па разгрому варажэга гарнізона ва Ушацах, у студзені 1943 г. вяла баі за в. Пышна, у сакавіку разграміла гарнізон на станцыі Чашнікі. У маі — чэрвені 1944 г. партызаны ўтрымлівалі лінію абароны каля вёсак Валовая Гара — Домжарыцы — Саўскі Бор Лепельскага і Бягомльскага р-наў, прарвалі абарону праціўніка ў раёне в. Макаўе — Мажніца Бягомльскага р-на. У «рэйкавай вайне» ў час аперацыі «Канцэрт» падарвалі каля 2 тыс. роек.

28.6.1944 г. брыгада (1808 партызан, атрады 1-ы, 2-і, 3-і імя Дзідзенкі, 4-ы, 5-ы, 6-ы імя Вітоўт, 7-ы, 8-ы, 9-ы, 10-ы, 11-ы, 12-ы, 13-ы, 14-ы, 15-ы) злучылася з Савецкай Арміяй і ўдзельнічала ў баях у раёне Чашнікі — Лукомль. Камандзіру брыгады Ф. Ф. Дуброўскаму і камісару У. Е. Лабанку прысвоена званне Героя Савецкага Саюза.

У 1976 г. на месцы стварэння Чашніцкай («Дубава») партызанскай брыгады пастаўлена стэла.

Літ.: Лобачок В. Е. Партизаны принимают бой.— Мн., 1976; Шлык Ф. Е., Шопя П. С. Во имя Родины.— Мн., 1971. В. Б. Караткевіч.

в. Загаваліна, Глыбачанскі сельсавет

2419. ГАРАДЗІШЧА (археал.). За 1 км на захад ад вёскі, на высокім узгорку. Пляцоўка авальная, памерам 40×30 м. Схілы стромкія, з паўночнага боку ёсць невялікая тараса. Выдома з 1873 г. Даследаваў у 1966 г. К. П. Шут. Ускрыта 200 м² плошчы. Культурны пласт у цэнтры пляцоўкі 0,2—0,3 м, на краях 1,0—1,2 м. Мае 2 гарызонты. У ніжнім выяўлены сляды наземнага жылга слупавой канструкцыі з каменнымі агнішчамі, знойдзены шпак і абломкі печыў-домніц, жалезныя сярпы, нажы, шылы, іголькі, дрочкі, бронзавыя спіралькі, бляшкі, кацыяныя праколкі, каменныя паліраваныя сяке-

ры, таўкачы, слабапрафіляваныя гаршкі і пасудзіны слоікавай формы, упрыгожаныя ямачнымі паглыбленнямі, скразнымі адтулінамі ніжэй краю венчыка, наразнымі лініямі і пасечкамі па верхняй частцы пасудзін. У верхнім гарызонце знойдзены абломкі гладкасценных пасудзін. Ніжні гарызонт адносіцца да днепра-давінскай культуры (1 ст. да н. э.—4 ст. н. э.), верхні—да культуры тыпу верхняга пласта Банцараўшчыны (6—8 стагоддзі н. э.).

Матэрыялы раскопак захоўваюцца ў Інстытуце гісторыі АН БССР.

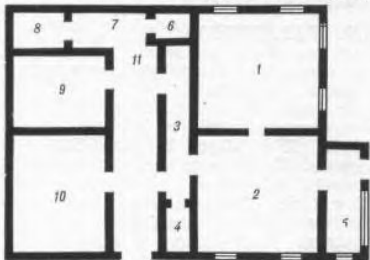
Літ.: Шут К. П. Городище Заговалино Ушачского района.— У кн.: Вопросы истории. Мн., 1969; Сведения 1873 г. о городищах и курганах.— Известия Археологической комиссии. СПб., 1903, в. 5.

А. Р. Мітрафанай.
2420. МАГІЛА АХВЯР ФАШЫЗМУ (гіст.). У цэнтры вёскі. Пахаваны 98 жыхароў в. Загаваліна і некаторых вёсак Бешанковіцкага р-на, якіх загіблі нямецка-фашысцкія захопнікі. У 1944 г. акупанты спалілі в. Загаваліна (81 двор). У 1968 г. на магіле пастаўлены абеліск.

в. Загор'е, Вяркуцкі сельсавет

2421. ВЯНОЧНЫ ДВОР (гіст.). Пабудаваны ў 1938 г. з дрэва. Усе жылыя і гаспадарчыя пабудовы шчыльна згрупаваны вакол дзянінкі і ўтвараюць замкнуты па перыметры комплекс: пуця, хлёў, павець, трысценнік і хата. Жылы дом—ускладнены вяртыя трохкамернага будынка (хата+сецця+камера). Пабудовы сармкнуты ў явнок адным замётам з вяротам пад двухсхільнай стрэшкай. Месяца другога (здзяння) замёта займаюць павець і трысценнік. Апошні прырублены да глухой падоўжнай сцяны хаты і 2 капітальнымі сценамі падзелены на хляўчук і 2 каморы. Усе будынкі, акрамя пуці, якая збіта з дошак, зрублены ў вугал з астаткам і накрыты двухсхільнымі стрэхамі. З вуліцы да хаты прыбудавана веранда.

Вяночны двор—узор тыповай сялянскай сядзібы, пашыранай у паўночных раёнах Беларусі. У. С. Туркоў.

2421. Вяночны двор. План: 1—хата; 2—сецця; 3, 4—каморы; 5—веранда; 6, 8—хляўчукі; 7—павець; 9—хлёў; 10—пуця; 11—дзянінкі.

в. Залужэнне, Дубраўскі сельсавет

2422. ПОМНІК ФЯДУРАВУ В. М. І ШАШКОВАЙ В. М. (гіст.). На паўднёвай ускраіне вёскі. 11.4.1944 г. ў баі супраць нямецка-фашысцкіх захопнікаў, які адбыўся наблізу вёскі, загінулі партызаны В. М. Шашкова (1925 г. нараджэння) і В. М. Фядураў (1925 г. нараджэння). Пахаваны ў брацкай магіле ў в. Глыбачка Ушацкага р-на. У 1975 г. на ўшанаванне памяці партызан пастаўлена стэла.

в. Замошша, Велікадолецкі сельсавет

2423. КУРГАННЫЯ МОГІЛЬНІКІ (археал.). Ва ўрочышчы Расохі, на берагах р. Ушача, якая злучае Царкавішчанскае і Замошкае азёры.

2423а. Курганныя могільнік-1. За 0,4 км на ўсход ад вёскі, на правым беразе ракі. 5 насыпаў вышыняй да 4 м, дыяметрам да 10—20 м.

2423б. Курганныя могільнік-2. За 0,5 км на ўсход ад вёскі, на левым беразе ракі. Каля 30 насыпаў. Адно з іх вышыняй да 4 м, дыяметрам да 20 м, другія вышыняй 1—1,65 м, дыяметрам 10—12 м.

2423в. Курганныя могільнік-3. За 0,7 км на паўночны ўсход ад вёскі. Больш за 80 насыпаў вышыняй 4 м, дыяметрам 10—20 м. Вядомы з 1924 г. Абследавала ў 1972 г. А. Г. Калечыц. Раскопкі не праводзіліся.

В. В. Караткевіч.

в. Замошша 1-е, Лутаўскі сельсавет

2424. РАДЗІМА ДУБРОЎСКАГА Фёдара Фаміча (гіст.).

Герой Савецкага Саюза, генерал-маёр (1943 г.), адзін з арганізатараў і кіраўнікоў камуністычнага падполля і партызанскага руху ў Віцебскай вобл. ў Айчынную вайну Ф. Ф. Дуброўскі нарадзіўся 17.4.1901 г. ў сялянскай сям'і. Член КПСС з 1931 г. У 1932 г. скончыў Вышэйшую цэнтральную калгасную школу. У дзяцістве батрачыў. З 1918 г. ў Чырвонай Арміі. Удзельнік Грамадзянскай вайны на Заходнім фронце. З 1929 г. працаваў старшынёй калгаса, сельсавета, дырэктарам МТС у Віцебскай вобл. Удзельнік вызвалення Заходняй Беларусі ў 1939 г., савецка-фінляндскай вайны 1939—40 гг. У Вялікую Айчынную вайну камандаваў партызанскім атрадам (створаны ў красавіку 1942 г. ва Ушацкім р-не). Спачатку атрад дзейнічаў асобна, потым у складзе партызанскай брыгады «Смерць фашызму». У жніўні 1942 г. на базе атрадаў Дуброўскага і асобнага 68-га (камандзір У. Е. Лабанок) створана Чашніцкая («Дубава») партызанская брыгада; камандзір—Ф. Ф. Дуброўскі, камісар—У. Е. Лабанок. Званне Героя Савецкага Саюза прысвоена 16.9.1943 г. У 1944—53 гг. працаваў сакратаром Чашніцкага райко-

ма КП(б)Б, дырэктарам саўгасаў імя Леніна і «Новыя Зялёнкі».

Памёр Ф. Ф. Дуброўскі 3.3.1970 г. Пахаваны ў Мінску на Усходніх могілках.

Літ.: Лобанок В. Е. Партизаны принимают бой.— Мн., 1976; Шлык Ф. Е., Шона П. С. Во имя Родины.— Мн., 1971; Навечно в сердце народном.— 3 изд.— Мн., 1984. М. М. Карлаўская.

в. Ідута, Кубліцкі сельсавет

2425. КУРГАННЫЯ МОГІЛЬНІК (археал.). За 0,6 км на поўнач ад вёскі, у лесе. Больш за 70 насыпаў дыяметрам ад 5—7 да 20 м і вышыняй ад 1 да 5 м. Вядомы з 1873 г. Абследавала ў 1972 г. А. Г. Калечыц. Раскопкі не праводзіліся.

в. Казімірова, Велікадолецкі сельсавет

2426. ПОМНІК ЗЕМЛЯКАМ (гіст.). У цэнтры вёскі. На ўшанаванне памяці 86 землякоў, якія загінулі ў Вялікую Айчынную вайну, у 1966 г. пастаўлены абеліск.

в. Калітнікі (не існуе), Велікадолецкі сельсавет

2427. МЕСЦА СПАЛЕНАЙ ВЁСКІ (гіст.). Вёска Калітнікі знаходзілася за 3 км на паўночны захад ад в. Глінішча. У маі 1943 г. нямецка-фашысцкія карнікі знішчылі яе (9 двароў). Пасля вайны не адрадылася.

в. Капусціна, Глыбачанскі сельсавет

2428. БРАЦКАЯ МАГІЛА САВЕЦКІХ ВОІНАЎ І ПАРТЫЗАН (гіст.). На могілках. Пахавана больш за 300 воінаў і партызан, якія загінулі ў барацьбе супраць нямецка-фашысцкіх акупантаў у Вялікую Айчынную вайну. У 1956 г. на магіле пастаўлены абеліск.

в. Капылоўшчына, Кубліцкі сельсавет

2429. ДОМ, ДЗЕ РАЗМЯНІЧАЎСЯ ШТАБ ПАРТЫЗАНСКОЙ БРЫГАДЫ ІМЯ С. М. КАРОТКІНА (гіст.). У доме А. А. Дуброўскага з ліпеня 1943 г. да мая 1944 г. знаходзіўся штаб партызанскай брыгады імя С. М. Кароткіна.

Брыгада створана 20.6.1942 г. на базе асобных атрадаў «Мсцівец», «Грозны» і імя К. Я. Варашылава. Да лютага 1943 г. Сіроцінскага, пасля імя Ф. Э. Дзяржынскага, з чэрвеня 1943 г. імя

2423в. Курганныя могільнік-3.

С. М. Кароткіна. Камандзіры — С. М. Кароткін (чэрвень — кастрычнік 1942 г., загінуў), П. А. Хомчанка (кастрычнік — сакавік 1943 г.), У. М. Талакдае (з сакавіка 1943 г.), камісары — В. М. Фралюў (чэрвень 1942 г. — сакавік 1943 г.), А. Б. Эрдман (з сакавіка 1943 г.). Дзейнічала на тэрыторыі Сіроцінскага, Расонскага, Полацкага, Ушацкага, Пліскага і Міёрскага р-наў. Партызаны праводзілі дыверсіі на чыгунках Полацк — Маладзечна, Віцебск — Полацк, Гарадок — Невель, на шашэйных і грунтавых дарогах, разграмілі гарнізоны на станцыях Язвіна (ліпень 1942 г.), Лоўжа (жнівень 1942 г.), Сіроцінскага р-на, у вёсках Гута, Янчакі, Званна і Балдышы Полацкага (красавік 1943 г.), у в. Азерцы Пліскага р-наў (верасень 1943 г.), варажую калоцу на большаку Пліса — Падсвілле (кастрычнік 1943 г.). У «рэйкавай вайне» ў жніўні 1943 г. на чыгунцы Полацк — Маладзечна падарвалі і пашкодзілі больш за 2 тыс. рэек. У красавіку — маі 1944 г. ўдзельнічалі ў прарыве фашысцкай блокады Полацка-Лепельскай партызанскай зоны.

2.7.1944 г. брыгада (660 партызан, атрады «Грозны», імя В. І. Чапаева, «За перамогу», «Беларускі мсцівец», імя Ф. Э. Дзяржынскага, імя С. М. Кірава) злучылася з Чырвонай Арміяй, разам з яе часткамі трымагала абарону на рубяжы в. Новы Пагост — воз. Важа Міёрскага р-на, удзельнічала ў іншых баях.

У 1975 г. на доме, дзе размяшчаўся штаб, устаноўлена мемарыяльная дошка.

Літ.: Лобанок В. Е. Партизаны принимают бой. — Мн., 1976.

В. Б. Караткевіч.

в. Касары, Велікадолецкі сельсавет

2430. КУРГАННЫ МОГІЛЬНІК (археал.). За 3 км на захад ад вёскі, у лесе, ва ўрочышчы Краснік (каля балота). Больш за 120 курганоў вышыняй да 3 м, дыяметрам да 10 м, асобныя курганы вышыняй 5,5 м, дыяметрам 25 м. Захаваўся добрая. Выявіла ў 1972 г. А. Г. Калечыц, абследаваў у 1981 г. А. А. Егарэйчанка. Раскопкі не праводзіліся.

в. Кісялі (не існуе), Глыбачанскі сельсавет

2431. МЕСЦА СПАЛЕНАЙ ВЁСКІ (гіст.). Вёска Кісялі знаходзілася за 1 км на захад ад в. Усвіца. У красавіку 1944 г. нямецка-фашысцкія акупанты знішчылі яе (10 двароў). Пасля вайны не адрадылася. У 1975 г. на месцы спаленай вёскі ўстаноўлены мемарыяльны знак.

в. Кісялі (не існуе), Глыбачанскі сельсавет

2432. МЕСЦА СПАЛЕНАЙ ВЁСКІ (гіст.). Вёска Кісялі знаходзілася за

2,5 км на паўночны ўсход ад в. Антунова. У маі 1943 г. нямецка-фашысцкія акупанты знішчылі яе (12 двароў). Пасля вайны не адрадылася. У 1975 г. на месцы спаленай вёскі ўстаноўлена мемарыяльная дошка.

в. Кляпцы, Кубліцкі сельсавет

2433. КУРГАННЫ МОГІЛЬНІК (археал.). За 0,5 км на паўднёвы ўсход ад вёскі. 80 курганоў вышыняй 1—2,5 м, дыяметрам 4—8 м. Вядомы з 1873 г. Абследаваў у 1972 г. А. Г. Калечыц. Раскопкі не праводзіліся.

в. Корсакава, Сарочынскі сельсавет

2434. КУРГАННЫ МОГІЛЬНІК (археал.). За 0,5 км на паўднёвы ўсход, у напрамку в. Чарсцяжка, на беразе воз. Чарсцяжка. 10 курганоў дыяметрам 7—16 м, вышыняй 2—3 м. Адзіночны курган размешчаны на паўночны захад ад вёскі (каля могілак), вышыняй 2,5 м, дыяметрам 12 м. Вядомы з 1873 г. Абследаваў у 1972 г. А. Г. Калечыц, у 1981 г. А. А. Егарэйчанка. Раскопкі не праводзіліся.

в. Крывушчына, Дубраўскі сельсавет

2435. КУРГАННЫ МОГІЛЬНІК (археал.). За 0,5 км на паўночны захад ад вёскі, на месцы ўпадзення р. Тураўлянка (левы прыток Заходняй Дзвіны) у воз. Бярозавае. 5 насыпаў дыяметрам 8—12 м, вышыняй 0,5 і 1 м. Вядомы з 1873 г. Абследаваў у 1971 г. А. Г. Калечыц, у 1981 г. А. А. Егарэйчанка. Раскопкі не праводзіліся.

в. Кублічы, цэнтр сельсавета

2436. БРАЦКАЯ МАГІЛА САВЕЦКІХ ВОІНАУ І ПАРТЫЗАН (гіст.). На высковай плошчы. Пахаваны 24 воіны і 58 партызан, якія загінулі ў Вялікую Айчынную вайну. У 1954 г. на магіле пастаўлены абеліск.

2437. ГАРАДЗІШЧА, КУРГАННЫЯ МОГІЛЬНІКІ (археал.).

2437а. Гарадзішча. За 0,5 км на ўсход ад вёскі, на острове Кубліцкага воз. Займае ўзгорак вышыняй 6 м над узроўнем возера. Пляцоўка авальная, памерам 65×30 м. Выявіў у 1928 г. І. А. Сербяў, даследаваў у 1964—66, 1968 гг. К. П. Шут, у 1981 г. А. А. Егарэйчанка. Ускрыта пляцоўка плошчай 736 м². У цэнтры культурны пласт 0,2—0,3 м, каля краёў да 1 м. Выяўлены сляды наземнага жылля слупавой канструкцыі, якое размяшчалася ўздоўж краю пляцоўкі, унутры яго прасочаны адкрытыя агнішчы, абкладзеныя камянямі. Да 90 % знойдзенай керамікі (слабапрафіяваная гаршкі і пасудзіны слоікавай формы) днепра-дзвінскай культуры, 10 % — культуры штрыхаванай керамікі, выяўлена некалькі абломкаў з адбіткамі тканіны. Сярод знаходак — жалезныя сярны, нажы, сякера, страла, матыка, шылы, рыба-

лоўныя кручкі, посахападобныя шпількі, разнастайныя пярсцёнкі, бронзавыя бляхі, бронзалеты, кацічныя пракопкі, дзяржанне нажа, аснова печы-домніцы, у якой выплаўлялі жалеза, шмат шлакаў, каменныя кавадлы, зерняцёркі. Датуюцца 4 ст. да н. э.—3 ст. н. э., адносіцца да днепра-дзвінскай культуры.

Матэрыялы раскопак захоўваюцца ў Інстытуце гісторыі АН БССР.

2437б. Курганны могільнік-1. На паўднёва-заходняй ускраіне вёскі. 10 курганоў: 4 прадагаватыя (10×16, 9×14 м), вышыняй 2,5—3 м, астатнія круглыя, дыяметрам 8—12 м, вышыняй 0,3—2,5 м. Выявіў у 1903 г. М. Ф. Кусяцінскі, абследаваў у 1928 г. І. А. Сербяў, у 1971 г. А. Г. Калечыц. Раскопкі не праводзіліся.

2437в. Курганны могільнік-2. За 0,3 км ад першага, ва ўрочышчы Валатоўкі, у лесе (мясцовая назва Чырвоны Бор). 126 насыпаў дыяметрам 5—8 м, вышыняй 0,5—2 м. Выявіў у 1903 г. М. Ф. Кусяцінскі, абследаваў у 1928 г. І. А. Сербяў, у 1971 г. А. Г. Калечыц. Раскопкі не праводзіліся.

Літ.: Шут К. П. Городище Кубличин Ушацкого района. — У кн.: Древности Белоруссии. Мн., 1969; Сербяў І. Археалагічныя помнікі Ушацкага раёна Полацкай акругі. — Запіскі аддзела гуманітарных навук Беларус. Акад. навук, 1930, кн. 11. Працы археалагічнай камісіі, т. 2; Кусяцінскі М. Ф. Из заметок о курганах Лепельского уезда. — Полонное епархиальное ведомости. Витебск, 1903, № 7. А. Р. Мітрафанав.

2438. МЕСЦА РАЗМЯШЧЭННЯ ШТАБА 1-Й ПАРТЫЗАНСКОЙ БРЫГАДЫ ІМЯ А. В. СУВОРАВА (гіст.). У вёсцы ў красавіку 1944 г. размяшчаўся штаб 1-й партызанскай брыгады імя А. В. Суворова. Створана 2.3.1943 г. з групы партызан атрада «Спартак», якая ў час карнай аперацыі ворага ў лістападзе 1942 г. выйшла з Вілейскай вобл. Камандзіры — П. А. Хомчанка (сакавік 1943 г. — сакавік 1944 г. і чэрвень — ліпень 1944 г.), Т. К. Раеўскі (в. а., сакавік — красавік 1944 г.), А. Ц. Кляццоў (в. а., май — чэрвень 1944 г.), камісар — М. Я. Усаў. Дзейнічала на тэрыторыі Пліскага, Дунілавіцкага, Шаркоўшчынскага, Дзісенскага, Ушацкага р-наў.

Партызаны брыгады ў час «рэйкавай вайны» падарвалі на ўчастку Крулеўшчына — Варапаева каля 2,3 тыс. рэек, у красавіку — маі 1944 г. вялі жорсткія баі супраць нямецка-фашысцкіх акупантаў, абаранялі Полацка-Лепельскую партызанскую зону на рубяжы Кабылянка — Белагоры, у маі 1944 г. разграмілі гарнізон на станцыі Кульгай. 1—4.7.1944 г. брыгада (225 партызан, атрады імя К. Я. Варашылава, «Бальшыц», імя В. П. Чкалава, «Камсамолец») злучылася з Чырвонай Арміяй.

У 1976 г. ў памяць аб размяшчэнні ў вёсцы штаба партызанскай брыга-

ды на будынку школы ўстаноўлена мемарыяльная дошка. *В. Б. Караткевіч.*
2439. РАДЗІМА ВЯРЫГІ-ДАРЭЎСКАГА Арцёма Ігнатавіча (гіст.).

Беларускі пісьменнік-дэмакрат А. І. Вярэга-Дарэўскі (псеўданім Беларуская Дуда) нарадзіўся 23.10.1816 г. Са зьдзяней беларускай шляхты. Скончыў Забэльскую гімназію, Жыў у Стайках пад Віцебскам, дзе ў сваім майнтку напісаў многія творы.

А. І. Вярэга-Дарэўскі адзін з вядучых беларускіх пісьменнікаў 1850—60-х гадоў. Яго творы з-за цензуры не друкаваліся. З багатай літаратурнай спадчыны: «Здабыццё Ахульго», драма «Гордаць», камедыі «Хцівасць», «Грэх чацвёрты — гнеў», дарожныя нататкі «Гутарка з пляндруўкі на зямлі латышскай», творы «Бедны наш Лукаш», «Дзіця дзюво матак», «Бяседа над Нёманам», «Яшка і Цімошэка», «Паўрот Міхалка», апавяданні і каля 500 сабраных прыказак і прымавак, да нас дайшлі асобныя фрагменты. Пры жыцці апублікаваны толькі «Плал салдаткі» (урывак з камедыі «Грэх чацвёрты — гнеў»). Першы пераклаў пазму А. Міцкевіча «Коврад Валероуд». Унікальны помнік беларускай культуры 19 ст. — альбом А. І. Вярэга-Дарэўскага, які ён вёў у 1858—63 гг. і ў якім пакінулі свае запісы і аўтографы В. Дунін-Марцінкевіч, У. Сыракомля, В. Каратынскі, А. Кіркор, Я. Вуль, А. Рыпінскі і інш. Пісаў таксама на-польску: вершаваная аповесць «Гутарка аб вяжку» (Магілёў; Вільня, 1858 г.), друкаваў допісы ў газетах. Шмат сіл і часу аддаваў культурна-асветніцкай дзейнасці, арганізоўваў на Віцебшчыне народныя школы, бібліятэкі і чытальні. За актыўны ўдзел у паўстанні 1863—64 гг. (адзін з арганізатараў узброенага выступлення на Віцебшчыне) быў 6.5.1863 г. арыштаваны і зняволены ў Віцебскую турму. У 1865 г. сасланы ў Сібір, дзе ў 1884 г. памёр. Творы апублікаваны ў кнігах «Беларуская літаратура XIX ст. Хрэстаматыя» (1971 г.), «Пачынальнікі» (1977 г.).

Літ.: Карский В. Ф. Белорусы. Т. 3. Ч. 3.—П., 1922; Васілеўскі Д. Арцём Ігнатавіч Вярэга і яго літаратурна-грамадская чынасць.—Полымя, 1929, № 6; Семяновіч А. Пра Арцёма Вярэга-Дарэўскага.—Беларусь, 1959, № 8; Тагаров З. Каторжаны.—Нёман, 1969, № 9; Гісторыя беларускай дакастрычніцкай літаратуры. Т. 2.—Мн., 1969; Мальдзіс А. Падарожжа ў XIX стагоддзе.—Мн., 1969; Борновскі С. А., Мадальскі А. И. Поэтическое наследие Артемия Вериги-Даревского.—Советское славяноведение, 1971, № 2; Кісялёў Г. Загадка беларускай «Энеіды».—Мн., 1971. Г. В. Кісялёў.

в. Кублішчына (не існуе),
Лутаўскі сельсавет

2440. МЕСЦА СПАЛЕНАЙ ВЭСКІ (гіст.). Вёска Кублішчына знаходзі-

лася за 1 км на паўночны захад ад в. Ціханяты. У 1942 г. нямецка-фашысцкія акупанты спалілі яе (7 двароў). Пасля вайны не адраджалася.

в. Курлэнкі (не існуе),
Лутаўскі сельсавет

2441. МЕСЦА СПАЛЕНАЙ ВЭСКІ (гіст.). Вёска Курлэнкі знаходзілася за 0,5 км на поўнач ад в. Ціханяты. У 1942 г. нямецка-фашысцкія карнікі спалілі яе (4 двары). Пасля вайны не адраджалася.

в. Лагі, Велікадолецкі сельсавет

2442. КУРГАННЫ МОГІЛЬНІК (археал.). На паўночнай ускраіне вёскі (паўночны бераг воз. Лагоўскае). 2 насыны вышыняй 3 м, дыяметрам 15 м. Выявіла ў 1971 г. А. Г. Калечыц. Раскопкі не праводзіліся.

в. Ліпнікі (не існуе),
Велікадолецкі сельсавет

2443. МЕСЦА СПАЛЕНАЙ ВЭСКІ (гіст.). Вёска Ліпнікі знаходзілася за 1 км на ўсход ад в. Пуцілкавічы. У маі 1943 г. нямецка-фашысцкія карнікі знішчылі яе (7 двароў). Пасля вайны не адраджалася.

в. Лазы, Вяркудскі сельсавет

2444. МЕСЦА СТВАРЭННЯ ПАРТЫЗАНСКОЙ БРЫГАДЫ ІМЯ ВЛКСМ (гіст.). Бригада створана па ўказанню Віцебскага падпольнага абкома КП(б)Б у лістападзе 1943 г. на базе асобных атрадаў імя С. Г. Лазы, «Сібірак», «КІМ», 2-га і 4-га (пазней імя М. Ф. Сільніцкага). Камандзір брыгады — І. А. Куксёнак, камісар — Ф. І. Зайцаў. Дзейнічала на акупіраванай тэрыторыі Ушацкага і Чашніцкага р-наў. Партизаны рабілі дыверсіі на чыгунцы Полацк — Маладзечна, на шашэйных і грунтоўных дарогах, падарвалі больш за 1 тыс. рээк, знішчылі і пашкодзілі 14 эшалонаў, вялі баі супраць гітлераўцаў у час карнай аперацыі «Веснавое святая». У красавіку — маі 1944 г. ўдзельнічалі ў абароне Полацка-Лепельскай зоны, на рубяжы вёсак Асінаўка — Рабочнікі Ушацкага р-на. 2.7.1944 г. брыгада (282 партизаны, атрады імя С. Г. Лазы,

«Сібірак», «КІМ», 2-і, імя М. Ф. Сільніцкага) залучылася з Чырвонай Арміяй.

У 1976 г. ў гонар партызанскай брыгады на паўднёвай ускраіне вёскі ўстаноўлена мемарыяльная дошка.

Літ.: Лобанюк В. Е. Партизаны принимают бой.—Мн., 1976.

2445. ПОМНІК ЗЕМЛЯКАМ (гіст.). Каля будынка Дома культуры. На ўшанаванне памяці 119 землякоў, якія загінулі ў Вялікую Айчынную вайну, у 1966 г. пастаўлены абеліск.

в. Любжана, Дубраўскі сельсавет

2446. ГАРАДЗІШЧА (археал.). Вядома пад назвай Гракава. За 0,8 км на захад ад вёскі, на беразе воз. Паўазер'е. Пляцоўка памерам 84×40 м у паўночнай частцы мае невылікі тэрасападобны выступ. З усходняга боку захаваліся рэшткі невялікага рова, з заходняга — паглыбленне, штучна ператворанае ў глыбокі роў. З поўначы і поўдня гарадзішча мае высокія і стромкія схілы. Выявіў у 1929 г. І. Карандзееў, абследаваў ў 1955 г. Л. В. Аляксееў, у 1967 г. Г. В. Штыхаў, у 1972 г. М. М. Чарняўскі, у 1981 г. Э. М. Зайкоўскі. На краях пляцоўкі — культурны пласт каля 0,3 м. Раскопкі не праводзіліся.

Літ.: Карандзееў І. Помнікі старасветчыні і краіны Вульскага і Расонскага раёнаў Полаччыны.—Наш край, 1929, № 8—9. Э. М. Зайкоўскі.

в. Ляснеўшчына,
Сарочынскі сельсавет

2447. МАГІЛА АХВЯР ФАШЫЗМУ (гіст.). На паўднёвай ускраіне вёскі. Пахаваны 60 мірных жыхароў: дзеці, жанчыны, старыя, расстраляныя 1.5.1944 г. нямецка-фашысцкімі акупантамі. У 1964 г. на магіле пастаўлены абеліск.

2448. ПОМНІК ЗЕМЛЯКАМ (гіст.). На развіццё дарог у вёсцы Ляснеўшчына і Гарбаціца. На ўшанаванне памяці 58 землякоў, якія загінулі ў Вялікую Айчынную вайну, у 1969 г. пастаўлены абеліск.

в. Мазуліна,
Велікадолецкі сельсавет

2449. КУРГАННЫ МОГІЛЬНІК (археал.). На паўночна-заходняй ускраіне вёскі. 9 курганоў вышыняй да 1,5 м, дыяметрам 5 м, асобныя вышыняй да 4 м, дыяметрам 15—20 м. Абследавалі ў 1971 г. А. Г. Калечыц, у 1981 г. А. А. Егарэйчанка. Раскопкі не праводзіліся.

в. Малыя Дольцы,
Велікадолецкі сельсавет

2450. БРАЦКАЯ МАГІЛА САВЕЦКІХ ВОІНАЎ (гіст.). У цэнтры вёскі. Пахаваны 44 воіны, якія загінулі ў Вялікую Айчынную вайну. У 1959 г. на магіле пастаўлены абеліск.

2451. МАГІЛА АХВЯР ФАШЫЗМУ (гіст.). За 1 км на паўночны захад

2449. Курганны могільнік. План.

ад вёскі, на беразе возера. Пахаваны 34 жыхары в. Мурагі, расстраляныя нямецка-фашысцкімі акупантамі 13.5.1943 г. У 1964 г. на магіле пастаўлена стала. Гл. артыкул № 2455 «Месца спаленай вёскі».

в. Матырына, Селішчанскі сельсавет

2452. КУРГАННЫЯ МОГІЛЬНІКІ (археал.).

2452а. Курганны могільнік-1. На паўднёва-ўсходняй ускраіне вёскі, у лесе, на левым беразе р. Альзініца, абанал палывай дарогі ў в. Угрынкі. 116 курганоў. Вышыняй 1,5—2 м, дыяметрам да 10 м.

2452б. Курганны могільнік-2. За 0,3 км на паўднёвы ўсход ад вёскі. 7 курганоў. Памеры блізкія да курганоў першага могільніка.

2452в. Курганны могільнік-3. За 0,5 км на ўсход ад вёскі, уздоўж дарогі ў в. Угрынкі. 69 насыпаў вышыняй 1,5—2 м, дыяметрам да 10 м, ёсць курганы вышыняй да 4 м і дыяметрам да 30 м.

2452г. Курганны могільнік-4. За 1,5 км на ўсход ад вёскі, на паўднёва-заходнім беразе воз. Матырына, у лесе. 130 насыпаў вышыняй 0,5—2,5 м, дыяметрам 6—15 м, добрай захаванасці, выдзігнуты ўздоўж берага возера палосай да 100 м. Выявіў могільнікі ў 1928 г. І. А. Сербаву, абследавалі ў 1972 г. А. Г. Калечыц, у 1981 г. А. А. Егаройчанка. Раскопкі не праводзіліся.

Літ.: Сербаву І. А. Археалагічныя помнікі Ушацкага раёна Полацкай акругі.—Занескі аддзела гуманітарных навук Беларусі. Акад. навук, 1930, кн. 11. Працы археалагічнай камісіі, т. 2; А лек с е в Л. В. Археалагічныя помнікі эпохі жалеза в среднем течении Западной Двины.—У кн.: Вопросы этнической истории народов Прибалтики. М., 1959.—(Труды Прибалтийской объединенной комплексной экспедиции; т. 1).

2453. ПОМНІК ЗЕМЛЯКАМ (гіст.). За 0,1 км ад будынка праўлення калгаса «Прагрэс», на ўзгорку. На ўшанаванне памяці 79 землякоў, якія загінулі ў Вялікую Айчынную вайну, у 1967 г. пастаўлены абеліск.

пас. Мірны, Велікадолецкі сельсавет

2454. МЕСЦА РАЗМЯШЧЭННЯ ШТАБА ПАРТЫЗАНСКОЙ БРЫГАДЫ ІМЯ ЦК КП(б)Б (гіст.). За 6 км ад пасёлка, на ўрочышчы Гарохавішча. Тут з ліпеня 1943 г. размяшчаўся штаб брыгады імя ЦК КП(б)Б. Камандаіры А. Д. Мядзведзеў (сакавік 1943 г.—чэрвень 1944 г.), М. Р. Пучкароў (в. а., верасень—кастрычнік 1943 г.), М. І. Фёдараў (чэрвень—ліпень 1944 г.), камісары Ц. М. Бондараў (сакавік—чэрвень 1943 г.), Ф. Я. Воранаў (чэрвень—верасень 1943 г.), М. Р. Пучкароў (верасень 1943 г.—чэрвень 1944 г.), У. П. Шчучкі (чэрвень—ліпень 1944 г.).

28 Зак. 3873

Брыгада створана ў сакавіку 1943 г. Дзейнічала на тэрыторыі Пліскага, Докшыцкага, Глыбоцкага, Астравецкага р-наў Вілейскай обл. і Ушацкага р-на Віцебскай обл. Уваходзіла ў заходні заслон Полацка-Лепельскай партызанскай зоны. У кастрычніку—снежні 1942 г. разграміла валасную ўправу і падарвала маслазавод у в. Язна, на чыгунках і пашэйных дарогах падарвала і спаліла 32 масты. У маі 1943 г. разграміла гарнізон у Докшыцах. Партызаны брыгады ўдзельнічалі ў «рэйкавай вайне». 3.8.1943 г. на чыгуначным участку Полацк—Маладзечна падарвалі больш за 250 рэек, спынілі рух паяздоў на 7 сутак, у ноч на 20.6.1944 г. на участку Вільнюс—Смаргонь—300 рэек. У маі і верасні 1943 г., красавіку 1944 г. вялі баі супраць карнікаў. Вызвалілі станцыю Гудайга, райцэнтр Астравец, некалькі вёсак.

6.7.1944 г. брыгада (338 партызан, атрады 1-ы імя А. Я. Пархоменкі, 2-і імя В. П. Чкалава, 3-і імя Г. К. Жукава, 4-ы імя Фурманава, 5-ы імя Дзянісава) злучылася з Чырвонай Арміяй.

в. Мурагі (не існуе), Велікадолецкі сельсавет

2455. МЕСЦА СПАЛЕНАЙ ВЁСКІ (гіст.). Вёска Мурагі знаходзілася за 1 км на паўночны захад ад в. Малыя Дольцы. 13.5.1943 г. нямецка-фашысцкія акупанты ўварваліся ў вёску, схапілі 34 жыхароў, вывезлі іх у поле, прымуслі выкапаць яму і расстралялі, спалілі 9 двароў (гл. артыкул № 2451 «Магіла ахвяр фашызму»). Вёска не адрадылася. У 1964 г. на месцы былой вёскі пастаўлена стала. Увекавечана ў мемарыяльным комплексе Хатынь. В. Б. Караткевіч.

в. Павулле, Вяркудскі сельсавет

2456. БРАЦКАЯ МАГІЛА САВЕЦКІХ ВОІНАЎ І ПАРТЫЗАН (гіст.). На вясковай плошчы. Пахаваны 33 воіны і партызаны, якія загінулі ў баях супраць нямецка-фашысцкіх захопнікаў у Вялікую Айчынную вайну. У 1952 г. на магіле пастаўлены абеліск.

2457. КУРГАН (археал.). За 2 км на поўнач ад вёскі, пры ўпадзенні р. Дзіва ў воз. Павульскае. Памер 6×5 м, вышыня 2 м. Выявіла ў 1971 г. А. Г. Калечыц.

в. Паперына, Лутаўскі сельсавет

2458. МЕМАРЫЯЛЬНЫ КОМПЛЕКС «ПРАРЫЎ» (гіст., маст.). За 7 км ад пасёлка Ушачы, паміж вёскамі Паперына, Пліна і Новае Сяло.

Вясной 1944 г., калі Чырвоная Армія рыхтавалася да Беларускай аперацыі, на тэрыторыі трохвугольніка Віцебск—Полацк—Лепель сканцэнтравалі асноўныя сілы партызан Віцебшчыны. Толькі ў Полацка-Лепельскай партызанскай зоне на 15.1.1944 г.

2458. Мемарыяльны комплекс «Прарыў». Фрагмент.

дysлацыравалася 15 брыгад і адзін партызанскі полк агульнай колькасцю больш за 17 тыс. чалавек. Кіраўніцтва і каардынацыю іх дзейнасці ажыццяўляла аперацыйная група ЦК КП(б)Б і Беларускага штаба партызанскага руху на чале з Героем Савецкага Саюза У. Е. Лабанком, якая мела сталую сувязь з камандаваннем 1-га Прыбалтыйскага фронту і злучэннямі суседніх партызанскіх зон. Полацка-Лепельская партызанская зона займала тэрыторыю ў 3245 км², 1220 населеных пунктаў з насельніцтвам больш за 70 тыс. чалавек.

Каб ачысціць ад партызан тылы сваіх войск каля лініі фронту, гітлераўскае камандаванне правяло шэраг карных аперацый пад назвамі «Ліпень» (красавік 1944 г.), «Вясновае свята» (красавік—май 1944 г.) і інш. На працягу сакавіка гітлераўцы спрабавалі авалодаць левым берагам Заходняй Дзвіны і стварыць тут абарончы рубж, адцягнуць партызан ад чыгунак Полацк—Маладзечна, Маладзечна—Мінск, Мінск—Барысаў, засцерагчы асноўныя камунікацыі сваёй 3-й танкавай арміі па лініі Віцебск—Лепель—Докшыцы—Парафянава. Да пачатку красавіка нямецка-фашысцкія войскі сканцэнтраваліся ўздоўж лініі Віцебск—

2458. Мемарыяльны комплекс «Прарыў». Карта-схема размяшчэння брыгад у час абароны партызанскай зоны.

валіся вакол Полацка-Лепельскай зоны на 7 участках. Для правядзення аперацыі «Веснавое свята» фашысты знялі з фронту часткі 6 дывізіяў, сабралі 12 палкоў СС і паліцыі (60 тыс. чалавек), асобны батальён Дырлевангера, брыгаду здрадніка Камінскага, прыдалі ім 2 броняпазды, 137 танкаў, 235 гармат, каля 70 самалётаў. Узначальвалі аперацыю групенфюрэр войск СС генеральны камісар Беларусі фон Готберг і камандуючы 3-й танкавай арміяй генерал-палкоўнік Г. Рэйнгарт.

На ўзбраенні 17 тыс. партызан у пачатку красавіка былі: 21 гармата з невялікім запасам снарадаў, 143 мінамёты, 151 процітанкавае ружжо, 723 кулямёты, 1544 аўтаматы, 9344 вінтоўкі. Агульная працягласць абарончых збудаванняў партызан з сістэмай акупаў, дэстаў, мінных палёў складала 287 км. Да пачатку наступлення гітлераўцаў партызанскія брыгады трымалі абарону, потым вялі баі на рубяжках: брыгада імя В. І. Чапаева (камандзір У. В. Мельнікаў, камісар І. Ф. Каранеўскі) каля воз. Краснае, вёсак Кашаны, Гаравыя, Саламір'е, Зыкова, Старышкі Ветрынскага р-на; 16-я Смаленская брыгада (камандзір І. Р. Шлапакоў, камісар Р. М. Цімашонкаў) каля вёсак Глыбачка, Цётча, Гарбаціца, Вяслая Горка Ушацкага р-на і каля воз. Шо (асабліва жорсткі бой вялі за в. Стараселле); брыгада імя У. І. Леніна (камандзір М. А. Сакмаркін, камісар А. У. Сіпко) трымала абарону на рубяжы вёсак Залужанне — Ляхава — Краснае — Мурапец — Павулле Ушацкага р-на; брыгада «За Савецкую Беларусь» (камандзір П. М. Раманаў, камісар — М. Г. Жыжаў) на рубяжы вёсак Горы — Чарцыяты — Загор'е, больш за 10 дзён вяла баі каля вёсак Слабада, Казьяны, Платоўшчына, за в. Сарочына Ушацкага р-на; брыгада 2-я Ушацкая імя П. К. Панамарэнкі (камандзір М. В. Уткін, камісар М. А. Цябут) на участку вёсак Стараселле — Вацлавава, Завядрына — Істопішча — Жары, Слабада — Кавалеўшчына — Завячэлле, каля в. Вялічкаўцы, Гара, Кублішчына Ушацкага р-на; Лепельская брыгада імя І. В. Сталіна (камандзіры Дз. Ц. Караленка, А. В. Ярмош, камісар У. Л. Качан) трымала абарону на лініі вёсак Пышна — Забароўе Лепельскага р-на, вяла ўпарта баі за вёскі Забалацце, Плігаўкі, Ворань і інш.; брыгада імя А. Ф. Данукалава [камандзіры А. Ф. Данукалаў («Аляксей»), В. А. Блахін, камісар І. І. Старавойтаў] на рубяжы нас. пунктаў Замошша — Царкавішча — Тартак — Казімірова — Ветча — Лугі — Бушканка Ушацкага р-на; 1-я Антыфашысцкая брыгада (камандзір У. У. Гіль-Радзіёнаў, камісар І. М. Цімчук) каля вёсак Берасполле, Новае Сяло, абараняла рубяж на рацэ

2458. Мемарыяльны комплекс «Прадойніца». Кампазіцыя «Апошні прывал».

Прадойніца; дыверсійная Беларуская брыгада імя У. І. Леніна (камандзір М. Т. Гарбаценкаў, камісар У. С. Свірыд) на рубяжы вёсак Адамова — Берасполле, каля воз. Медзаол утрымлівала пераправу праз Батурынскі мост, вяла баі за вёскі Лясіны, Храмеўкі, Зарубаўшчына Ушацкага р-на; брыгада імя ЦК КП(б)Б (камандзір А. Д. Мядзведзеў, камісар М. Р. Пучкароў) вяла баі ў раёне вёсак Тумілавічы, Несцераўшчына, Дзедзіна; брыгада «Кастрычнік» (камандзір Ф. К. Юрчанка, камісар І. І. Юкша) трымала абарону на р. Чысянка і Шоша; брыгада імя ВЛКСМ (камандзір І. А. Куксёнак, камісар Ф. І. Зайцаў) вяла баі на рубяжы вёсак Асінаўка — Рабочнікі Ушацкага р-на; брыгада імя К. Я. Варашылава (камандзір Дз. В. Цябут, камісар У. А. Лемза) вяла баі за вёскі Вялікія Угрышкі, Забораўна Ушацкага р-на; Смаленскі партызанскі полк (камандзір І. Ф. Садчыкаў, камісар А. Ф. Юр'еў) вёў баі на рубяжы вёсак Заскаркі — Касарэва — Белы Двор — Кунцвічы, трымаў абарону ў раёне азёр Кашаны і Усомля, вёсак Труды і Хоцевічы Ветрынскага р-на; брыгада імя С. М. Кароткіна (камандзір У. М. Талакваша, камісар А. Б. Эрдман) трымала абарону каля в. Асінаўка, воз. Шо, в. Шоша, прарвала блакаду каля станцыі Кульгай Пліскага р-на і на мяжы вёсак Паперына і Новае Сяло Ушацкага р-на; брыгада 1-я імя А. В. Суворова (в. а. камандзіра Т. К. Раеўскі, камісар М. Я. Усаў) абараняла рубяж каля вёсак Кабылянка і Белакоры, разграміла варожы гарнізон на станцыі Кульгай.

Аперацыя карнікаў «Веснавое свята» супраць партызан і мірнага насельніцтва пачалася 11.4.1944 г. Галоўны ўдар быў накіраваны на паўднёвы ўчастак абароны народных месціўцаў, дзе наступалі часткі 2 дывізіяў і 2 палкі праціўніка. Пачалася бяспрыкладная бітва партызан з фашыстамі. З самага пачатку барацьба прыняла бязлітасны характар. Каля вёсак Краснае, Ляхава, Залужанне гітлераўцы сканцэнтравалі на параўнальна невялікім участку часткі 56-й нямецкай пяхотнай дывізіі з 25 танкамі і артылерыяй. Пры дапамозе бамбардзіроўшчыкаў вораг пачаў супраць партызан брыгады імя У. І. Леніна запар 4 атакі. У гэтых баях неўміручы подзвіг здзейснілі партызаны-брыгаднішчыкі В. А. Волкаў, В. М. Фядура, Д. П. Хахель, В. П. Хахель, І. С. Хахель, С. Н. Каржакоў і В. І. Чарнышоў. Яны некалькі разоў падпускалі варожыя танкі на 30—40 метраў і расстрэльвалі іх з процітанкавых ружжаў. Калі скончыліся стрэлы, партызаны кінуліся са звязкамі гранат над танкі.

Каля в. Цётча 2 атрады 16-й Смаленскай брыгады занялі першыя паміж азёрамі і спалілі мост праз р. Дэна. Гітлераўцы сканцэнтравалі тут 12 танкаў і 18 гармат. У разгар бою, калі нямецкая пяхота падышла да партызанскіх умацаванняў, у тым ворага ўварваліся партызаны, якія прайшлі на веснавым лёдзе возера. Гітлераўцы мусілі адступіць.

На працягу 5 дзён карнікі штурмавалі пазіцыі брыгады А. Ф. Данукалава каля в. Ветча. Толькі 21 красавіка народныя месціўцы за дзень адбілі 16 атак, падтрыманых авіяцыяй ворага.

25 красавіка фашысцкі батальён пяхоты з 2 танкамі захапіў в. Кісялёва, але хутка быў выбіты партызанамі на чале з У. В. Ганчаровым — начальнікам штаба атрада імя Л. М. Даватара 2-й Ушацкай брыгады імя П. К. Панамарэнкі. На гэты ўчастак для ўмацавання пазіцыяў камандаванне брыгады накіравала атрад імя Ю. А. Галоўчанкі (камандзір А. Ц. Круглякоў). Зрабіўшы фарсіраваны марш, партызаны атрада занялі абарону на вышніх на паўдзень ад в. Мосар і затрымалі праціўніка. 13 партызан загінулі, але не пакінулі пазіцыяў, не дазволілі ворагу зламаць партызанскую абарону на паўднёвым захадзе. Мужнасць і гераізм у барацьбе з ворагам былі масавымі.

Дзейнасцю партызанскіх брыгад Полацка-Лепельскай зоны кіравала аператыўная група ЦК КП(б)Б і Беларускага штаба партызанскага руху, якая знаходзілася на Ушацах. Вялікую дапамогу ёй аказваў Віцебскі надпольны абок партыі, яго сакратары Я. А. Жыльяшын і І. Б. Пазнякоў.

Ваенны савет 1-га Прыбалтыйскага фронту і Беларускага штаба партызанскага руху арганізавалі дапамогу партызанам. За перыяд баёў з карнікамі партызанам Полацка-Лепельскай зоны на самалётах было перапраўлена больш за 250 т грузаў, вывезена каля 1500 параненых і хворых. Калі на ўчастках партызанскай абароны стварылася асабліва цяжкае становішча, з 20.4.1944 г. днём і ноччу франтавая авіяцыя савецкіх войск нанесіла масіраваныя ўдары па ворагу ў раёне вёсак Цётча, Мосар, Старынікі, Кісялёва, Старасялле-1, Забораўна і інш. Часці 1-га Прыбалтыйскага фронту баямі мясцовага значэння адцягвалі войскі карнікаў. Дзя гэтай жа мэты Беларускі штаб партызанскага руху даў указанне брыгадам Сенненска-Арианскай, Барысаўска-Бягомльскай і Вілейскай зон нанесці ўдары па варажых гарнізонах у напрамку Ушач, што значна аслабіла націск гітлераўцаў.

25 сутак партызанскія атрады і брыгады адбівалі жорсткія атакі фашыстаў, але сілы былі прэоўныя. 27 красавіка цаной вялікіх страт карнікі звылілі кола акружэння вакол Ушач. Даўжыня партызанскай лініі абароны зменшылася да 20 км. У ноч на 5 мая блакада нямецка-фашысцкіх войск была прарвана каля вёсак Новае Сяло, Паперына і Пліна. Усе брыгады выйшлі з акружэння і вывелі каля 15 тыс. мірнага насельніцтва. Над час прарыву народныя месціцы разграмілі варажыя гарнізоны ў вёсках Новае Сяло і Паперына Ушацкага, Баяры, Бондары, Піскунова Шаркоўшчынскага, Каменка, Слабада, станцыя Кульгай Пліскага р-наў. За красавіка-майскія баі гітлераўцы страцілі 8,3 тыс. забітымі, да 12,9 тыс. параненымі салдат і афіцэраў, 59 танкаў, 116 аўтамашы, 8 бронемашы, 22 гарматы, 2 самалёты і інш.

У баях супраць гітлераўцаў загінулі камбрыгі Героі Савецкага Саюза А. Ф. Данукалаў і П. М. Раманаў, камандзіры брыгад Дз. Ц. Караленка, У. У. Гіль-Радзіёнаў, камісары І. Ф. Каранеўскі, М. Г. Жыжаў, У. С. Свірыд, начальнікі штабоў брыгад А. К. Ізафатаў, У. Р. Аляксандраў.

30.6.1974 г. ў гонар подзвігу партызан Полацка-Лепельскай зоны адкрыты мемарыяльны комплекс «Прачыў» (скульпт. А. Анікейчык, арх. Ю. Градаў, Л. Левін; бетон; бронза; вышыня скульптуры 9 м).

У пачатку мемарыяла забетанаваны адрозак шляху, на якім ішлі на прачыў партызаны. Дарога на перападах рэльефу спускаецца прыступкамі, агінае невялікае балотца, робіцца шырэй каля бронзавай пліты — карты з рэльефнай схемай абароны партызанскай зоны на 11.4.1944 г. з надпісам: «Партызанскія злучэнні Полацка-Лепельскай зоны насля працяглых жор-

2458. Мемарыяльны комплекс «Прачыў». Скульптура партызана.

сткіх бітваў з фашысцкімі карнікамі ў маі 1944 г. каля вёсак Пліна і Паперына здзейснілі легендарныя прарывы варажэй блакады. Іх было 17 185 супраць 60 000. Мужнасць народа перамагла смерць і стала бясперцем».

Далей дарога, сціснутая шарымі бетоннымі сценамі, на якіх замацаваны бронзавыя пласціны з назвамі партызанскіх брыгад, што ўдзельнічалі ў прарыве, вядзе да вяршыні ўзгорка. На ім у разрыве бетоннай сцяны-глыбы (вышыня 11 м), якая сімвалізуе прарыв калыца блакады, узвышаецца 9-метровая бронзавая фігура партызана з аўтаматам у руцэ. На верхняй пляцоўцы ўзвышша, справа ад скульптуры, пахаваны 450 партызан з тых, што загінулі ў час прарыву, устаноўлены паўкругам 33 пліты з імёнамі 1452 удзельнікаў прарыву. Побач бронзавая кампазіцыя «Апошні прывал» — 3 карабіны ў пірамідзе і стужка з надпісам: «Яны загінулі ў барацьбе з ворагам, выканаўшы свой свяшчэнны абавязак перад Савецкай Радзімай і гісторыяй».

На ўзгорку насаджаны 16 дубоў, якія сімвалізуюць стойкасць шаснаццаці партызанскіх брыгад. Ніцця вербы і бярозы на вяршыні ўзгорка ўзмацняюць эмацыянальнае ўздзеянне ансамбля.

Мемарыяльны ансамбль «Прачыў» — адзін са значных твораў манументальнага мастацтва Савецкай Беларусі.

Літ.: Лобанов В. Е. Партизаны принимают бой. — Мн., 1978; Яго ж. В боях за Родину. — 3 изд. — Мн., 1984; Липило П. П. КПБ — организатор и руководитель партизанского движения в Белоруссии в годы Великой Отечественной войны. — Мн., 1959; История Великой Отечественной войны Советского Союза. 1941—1945. Т. 4. — М., 1962.

В. В. Караткевич, Л. Г. Лапцэвіч.

в. Перадава (цяпер в. Двор Павулле), Вяркудскі сельсавет

2459. МЕСЦА РАЗМЯШЧЭННЯ ДРУ-

КАРНІ ПАДПОЛЬНАЯ ГАЗЕТЫ «ПРЫМЕЖНЫ КАЛГАСНІК» (гіст.). У вёсцы ў хаце А. К. Пашкова ў 1943 і 1944 гг. размяшчалася друкарня падпольнай газеты «Прымежны калгаснік» — органа Ушацкіх падпольных райкома КП(б)Б і раённага Савета дпутатаў працоўных (рэдактар М. І. Гайсёнак, загінуў). Газета інфармавала савецкіх грамадзян пра становішча на франтах Вялікай Айчыннай вайны, выкрывала хлусню фашысцкай прапаганды, паведамляла пра злачынствы гітлераўцаў, заклікала насельніцтва да барацьбы супраць нямецка-фашысцкіх захопнікаў.

У 1976 г. на доме, дзе размяшчалася друкарня, устаноўлена мемарыяльная дошка.

Літ.: Подпольные партийные органы Компартии Белоруссии в годы Великой Отечественной войны (1941—1944). — Мн., 1975. В. В. Караткевич.

в. Плігаўкі, Сарочынскі сельсавет

2460. ПМНІК ЗЕМЛЯКАМ (гіст.). Каля школы. На ўшанаванне памяці 64 землякоў, якія загінулі ў Вялікую Айчынную вайну, у 1968 г. пастаўлены абеліск.

в. Пліна, Лутаўскі сельсавет

2461. МЕСЦА ПАРТЫЗАНСКАГА АЭРАДРОМА (гіст.). Каля паўночнаўсходняй ускраіны вёскі. Тут з кастрычніка 1942 г. да мая 1944 г. дзейнічаў аэрадром, на які з-за лініі фронту прыляталі самалёты з боепрыпасамі, зброяй, медыкаментамі для партызан Полацка-Лепельскай зоны. У 1976 г. на месцы былога аэрадрома пастаўлена стала.

в. Пораўна, Велікадолецкі сельсавет

2462. МАГІЛЫ ПАРТЫЗАН (гіст.). На могілках у 9 магілах пахаваны 17 партызан, якія загінулі ў 1943—44 гг. у баях супраць нямецка-фашысцкіх акупантаў. У 1956 г. пастаўлены абеліск.

в. Пранікі, Жарскі сельсавет

2463. КУРГАН (археал.). За 0,2 км на паўночны ўсход ад вёскі, на краі поля. Насын вышыней 3 м, дыяметрам 8 м. Вядомы з 1873 г. Абследаваў у 1981 г. А. А. Егарэйчанка.

в. Прудок, Вяркудскі сельсавет

2464. КУРГАННЫ МОГІЛЬНІК (археал.). За 0,5 км на поўнач ад вёскі, справа ад дарогі Павулле — Полацк. 11 курганоў вышыняй 1—3 м, дыяметрам 5—12 м. Абследавала ў 1971 г. А. Г. Калечыц. Раскопкі не праводзіліся.

в. Пуцілкавічы, Велікадолецкі сельсавет

2465. КУРГАННЫ МОГІЛЬНІК (археал.). За 1 км на захад ад вёскі, у полі, 53 насыпы вышыняй 1—1,5 м,

дыметра 9—11 м. Абследавалі ў канцы 19 ст. В. Шукевіч, у 1930—31 гг. А. М. Ляўданскі, у 1971 г. А. Г. Калечыц, А. М. Ляўданскі раскапаў адзін курган, у якім знойдзена жаноца пахаваная ў неглыбокай ямцы. Захаваліся рэшкі галаўнога ўбору (12—14 стагоддзі) у выглядзе вешыка з шаўковай тканіны з пазалочанымі бляшчамі. Адносіцца да ранняга сярэднявечча.

Матэрыялы раскопак захоўваюцца ў Інстытуце гісторыі АН БССР.

В. В. Нараткевіч.
2466. **ПОМНІК БРОўКА** Алене Сцяпанавне (гіст.). У цэнтры вёскі. Маці народнага паэта Беларусі Героя Сацыялістычнай Працы П. У. Броўкі загінула ў 1943 г. ў канцлагеры Асвенцім. На ўшанаванне яе памяці на месцы, дзе да Вялікай Айчыннай вайны стаяла хата Броўкаў, у 1978 г. пастаўлена стэла.

2467. **РАДЗІМА БРОўКІ** Петруся (гіст.).

Народны паэт БССР (1962 г.), Герой Сацыялістычнай Працы (1972 г.), член-карэспандэнт (1953 г.), акадэмік АН БССР (1966 г.), заслужаны дзеяч навукі БССР (1975 г.) Петрусь (Пётр Усцінавіч) Броўка нарадзіўся 12.6.1905 г. ў сялянскай сям'і. З 1918 г. працаваў пералётчыкам у Велікадолецкім валасным ваенкамаце, справаводам у валасным выканкоме, у 1921—24 гг.—рахункаводам у саўгасе, старшынёй Маладолецкага сельсавета, адначасова быў сакратаром камсамольскай ячэйкі. З 1925 г. на камсамольскай рабоце, загадчык аддзела ў Полацкім акруговым камітэце камсамола. У 1927—28 гг. адказны сакратар акруговай газеты «Чырвоная Полаччына». У 1931 г. скончыў БДУ. Член КПСС з 1940 г. З 1940 г. і ў 1945—48 гг. галоўны рэдактар часопіса «Полымя».

У пачатку Вялікай Айчыннай вайны добраахвотна пайшоў у Чырвоную Армію, быў інструктарам-літаратарам франтавой газеты «За Савецкую Беларусь», супрацоўнічаў у партызанскім друку. З 1943 г. адказны сакратар праўлення СП БССР, у 1948—67 гг. старшыня праўлення СП БССР. З 1967 г. галоўны рэдактар Беларускай Савецкай Энцыклапедыі. Дэпутат Вярхоўнага Савета СССР (з 1954 г.) і БССР (з 1947 г.). Кандыдат у члены ЦК КПБ у 1949—52 гг., член ЦК КПБ з 1952 г., сакратар праўлення СП СССР з 1963 г. Ганаровы грамадзянін г. Мінска (1980 г.) і г. п. Ушацы (1979 г.).

Друкавацца пачаў з 1926 г. Аўтар паэтычных зборнікаў «Гады як штурм», «Прамова фактамі» (абодва 1930 г.), «Цахавыя будні» (1931 г.), «Паазія» (1932 г.), «Так пачыналася малодосць» (1934 г.). Творы Броўкі таго часу прасякнуты абстрактным успрыманням падзей, гарачым жада-

нем адлюстраваць іх у яркіх і запамінальных радках і вобразах, імкненнем быць на перадавых пазіцыях новага жыцця, што вылучала Броўку як паэта-трыбуна, паэта-прамоўцу. У творах 1930-х гадоў знайшлі сваё замінальнае і паўнакроўнае адлюстраванне ўсе этапы змагання і сталення маладой Краіны Саветаў, роднай Беларусі, якая ў сям'і братніх народаў упэўнена будвала сацыялізм («Прыход героя», 1935 г., «Вясна Радзімы», 1937 г., паэма «Кацярына», 1938 г.). Гэты перыяд творчасці паэта характарызуецца зваротам да каарэтных герояў, павышанай увагай да слова, ёмістасцю вобраза. Прыкметна зацікаўленасць фальклорам, прыёмамі народнай паэтыкі. Трыбогай і гатоўнасцю да суровых дэён прасякнуты вершы Броўкі канца 1930-х гадоў («Шляхамі баравымі», «Вершы і паэмы», абодва 1940 г.). Творы Броўкі перыяду Вялікай Айчыннай вайны вызначаюцца мужнасцю, палымнасцю і шчырасцю, яны па праву ўвайшлі ў залаты фонд савецкай літаратуры (зборнікі «Навстрэч сонцу», 1943 г., вершы «Гастусь Каліноўскі», «Надзя-Надзейка», «Будзем сеяць, беларусы» і інш.). Гэтыя вершы-заклікі, вершы-лістоўкі былі напісаны ў франтавых умовах, на гарачых слядах падзей. Пасляваенны перыяд аднаўлення і росту краіны быў вельмі плённым для паэта. Радасць стваральнай працы, свядаржэнне непераможнасці ідэй вялікага Леніна, савецкага ладу гучалі ў вершах і паэмах акрылена і пераканальна, знаходзілі водгук у сэрцах чытачоў — былых франтавікоў і партызан (зборнікі «У роднай хаце», 1946 г., «Сонечнымі днямі», 1950 г.). У 1950-я гады шырока прагучала ў паэзіі Броўкі тема барацьбы за мір (зборнікі «Цвёрдымі крокамі», 1954 г., «Пахне чабор», 1959 г.), дзе лірычная плынь спалучаецца з філасофскім роздумам (зборнікі «Далёка ад дому», 1960 г., «А дні ідуць», «Высокія хвалі», абодва 1962 г., паэма «Заўсёды з Леніным», 1967 г., «Між чырвоных рабін», 1969 г.). П. У. Броўка аўтар паэтычных зборнікаў «Калі ласка» (1972 г.), «І ўдзень і ўночы...» (1974 г.), «Што сэрца праспявала» (1979 г.), «І маладосць і сталасць» (1980 г.), «Савецкі чалавек» (1982 г.), збораў твораў у 2 тамах (1957 г.), у 4 тамах (1965—66 гг.), 7 тамах (1975—78 гг.), кніжак для дзяцей «Выбраныя вершы і паэмы» (1948 г.), «Маладым сябрам» (1961 г.), «Лісы надзвінскія» (1973 г.), «Наш музей» (1977 г.), апавесці «Каландры» (1931 г., экранізавана ў 1934 г.), нарысаў «Ураджай» (разам з П. Глебкам, 1933 г.), «Месяц у Чэхаславакіі» (1952 г.), рамана «Калі зліваюцца рэкі» (1956 г.), зборніка апавяданняў і апавесці «Разам з камісарам» (1974 г., экранізавана ў 1979 г.), лібрэта першых беларускіх

опер «Міхась Падгорны» (пастаноўка 1939 г.), «Алеся» (разам з Я. Рамановічам, пастаноўка 1944 г.). Перакладаў на беларускую мову творы Т. Шаўчэнка, У. Маякоўскага, П. Тычыны, М. Бажана, А. Твардоўскага, М. Ісакоўскага, А. Пракоф'ева, М. Ціханавы, Дж. Байрана, У. Бранеўскага і іншых паэтаў. Творы Броўкі перакладзены на многія мовы народаў Савецкага Саюза і замежжы. Выходзілі ў перакладзе асобнымі кнігамі і ў анталогічных выданнях. Паэту прысуджаны: у 1947 г. Дзяржаўная прэмія СССР за паэму «Хлеб», вершы «Думы пра Маскву», «Брат і сястра», «Народнае дзякуй», «Каб мне стаць...», «Снатканы», у 1951 г. Дзяржаўная прэмія СССР за зборнік «Дарога жыцця», у 1959 г. Літаратурная прэмія імя Я. Коласа за раман «Калі зліваюцца рэкі», у 1962 г. Ленінская прэмія за кнігу вершаў «А дні ідуць», у 1969 г. Дзяржаўная прэмія БССР імя Я. Купалы за паэму «Заўсёды з Леніным» і кнігу вершаў «Між чырвоных рабін», у 1976 г. Дзяржаўная прэмія БССР за ўдзел у стварэнні Беларускай Савецкай Энцыклапедыі.

П. У. Броўка памёр 24.3.1980 г. Пахаваны ў Мінску на Усходніх могілках. Імя Петруся Броўкі прысвоена выдавецтву «Беларуская Савецкая Энцыклапедыя», калгасу «Новае жыццё» і Велікадолецкай сярэдняй школе Ушацкага р-на. Яго імем названы вуліцы ў Мінску, Віцебску, Полацку, Гомелі і Ушацах. У Мінску на доме, дзе ён жыў, і на будынку Велікадолецкай школы ў гонар паэта ўстаноўлены мемарыяльныя дошкі, у школе ёсць мемарыяльны пакой, прысвечаны П. Броўку.

Літ.: Гісторыя беларускай савецкай літаратуры. Т. 2.—Мн., 1966; Лойка А. Сустрэчы з днём сённяшнім.—Мн., 1968; Светлов М. Беседуе паэт.—Мн., 1968; Ярош М. Петрусь Броўка: Нарыс жыцця і творчасці.—Мн., 1981; Васілеўскі М. С., Каваленка М. А. Петрусь Броўка: Вібліягр. Вядзінск.—2 выд.—Мн., 1976. *В. М. Баравуціна.*

2468. **РАДЗІМА ВЯРЭНЬКІ** Францішка (гіст.).

Беларускі краязнавец і археолаг, складальнік адной з першых археалагічных карт Беларусі Ф. Вярэнька нарадзіўся 15.3.1862 г. ў былым маёнтку Пуцілкавічы. У 1881 г. скончыў гімназію ў Мінску, у 1887 г.—Варшаўскі ўніверсітэт. У 1886 г. за навуковую працу па народнай медыцыне ўзнагароджаны залатым медалём. У наваколлі Пуцілкавіч выявіў 9 гарадзішчаў жалезнага веку і каля 50 курганных груп раннефеадальнага часу, 36 курганоў раскапаў. На матэрыялах сваіх даследаванняў склаў археалагічную карту. Рукапісы прац «Курганы ў Пуцілкавічах (1887—1892)», «Курганы і два дагістарычныя пасяленні ў Пуцілкавічах», частка рэчаў, знойдзеных пры раскопках, і

археалагічныя карты захоўваюцца ў Кракаўскім археалагічным музеі. Ф. Вярэнька памёр 4.3.1892 г.

В. М. Барадуліна.

в. Пятніцы, Сарочынскі сельсавет

2469. ДОМ. ДЗЕ РАЗМЯШЧАЎСЯ ШТАБ 16-Й СМАЛЕНСКАЙ ПАРТЫЗАНСКОЙ БРЫГАДЫ (гіст.). У доме І. П. Птушкі з сакавіка 1943 г. размяшчаўся штаб 16-й Смаленскай брыгады.

Брыгада створана 28.7.1942 г. ў Касілянскім р-не Смаленскай вобл. З сакавіка 1943 г. дзейнічала на тэрыторыі Лёзненскага, Аршанскага, Сопненскага, Багушэўскага, Ушацкага р-наў Віцебскай вобл., Міёрскага, Шаркоўшчынскага, Свірскага р-наў Вілейскай вобласці. Камандзіры — Т. Г. Давыдкін (ліпень — жнівень 1942 г.), І. Р. Шлапакоў (жнівень 1942 г. — ліпень 1944 г.), І. К. Алезяноў (в. а., сакавік — чэрвень 1944 г.), камісары — Дз. Ц. Гоцьнеў (ліпень 1942 г. — верасень 1943 г.), А. М. Кулічкоў (кастрычнік 1943 г. — сакавік 1944 г.), Р. М. Цімашэнкаў (сакавік — ліпень 1944 г.).

Партызаны праводзілі дыверсіі на чыгунках Віцебск — Орша, Орша — Смаленск, Полацк — Маладзечна, шашэйных і грунтовых дарогах. У «райкавай вайне» падарвалі і пашкодзілі больш за 1,4 тыс. рэек. Вялі адкрытыя і засадныя баі супраць нямецка-фашысцкіх акупантаў, у 1943—44 гг. разграмілі гарнізоны ў вёсках Сялец Аршанскага, Чудня Багушэўскага, Краснае і Красная Горка Ушацкага р-наў. У красавіку — чэрвені 1944 г. вялі баі супраць карнай экспедыцый праціўніка, утрымлівалі абарону Полацка-Лепельскай зоны на рубяжах вёсак Глыбачка — Цётка, Гарбаціца — Вясёлая Горка Ушацкага р-на і каля воз. Шо. Асабліва жорсткі бой быў за в. Стараселле Ушацкага р-на. У маі 1944 г. разграмілі варожыя гарнізоны ў в. Баяры, Болдары, Піскупова Пліскага р-на. У чэрвені 1944 г. правалі варожую блакаду ў раёне в. Дзянішава — Канахі Міёрскага р-на, завялі Свір.

5.7.1944 г. брыгада (637 партызан, атрады 1-ы, 2-і, 3-і імя У. Ц. Курьленкі, 4-ы, 5-ы, 6-ы, 7-ы) злучылася з Чырвонай Арміяй.

У 1976 г. на доме, дзе размяшчаўся штаб, устаноўлена мемарыяльная дошка.

Літ.: Лобанок В. Е. Партизаны принимают бой. — Мн., 1976; Калинин П. З. Партизанская республика. — 3 изд. — Мн., 1973. В. Б. Караткевич.

в. Рагуцкія, Жарскі сельсавет

2470. ПОМНІК ЗЕМЛЯКАМ (гіст.). На ўсходняй ускраіне вёскі, на ўзгорку. На ўшанаванне памяці 69 землякоў, якія загінулі ў Вялікую Айчы-

ную вайну, у 1970 г. пастаўлены абеліск.

в. Раля (не існуе), Кубліцкі сельсавет

2471. МЕСЦА СПАЛЕНАЙ ВЁСКИ (гіст.). Вёска Раля знаходзілася за 2 км на паўднёвы захад ад в. Капелюшчына. У 1943 г. нямецка-фашысцкія карнікі спалілі яе (28 двароў) і загубілі 30 мірных жыхароў. Пасля вайны не адрадылася. У 1976 г. на месцы спаленай вёскі пастаўлена стэла. Увекавечана ў мемарыяльным комплексе Хатынь.

в. Рубанікі, Мосарскі сельсавет

2472. ДОМ. ДЗЕ РАЗМЯШЧАЎСЯ ШТАБ ПАРТЫЗАНСКОЙ БРЫГАДЫ 2-Й УШАЦКАЙ ІМЯ П. К. ПАНАМАРЭНКІ (гіст.). У доме Г. І. Контар размяшчаўся штаб 2-й Ушацкай партызанскай брыгады імя П. К. Панамарэнка.

Брыгада створана ў ліпені 1943 г. Камандзір — М. В. Уткін, камісар — М. А. Цябут. Дзейнічала на тэрыторыі Ушацкага і Лепельскага р-наў. Партызаны праводзілі баявыя аперацыі па знішчэнні варожых гарнізонаў у в. Бачэйкава Бешанковіцкага р-на (ліпень 1943 г.), в. Пышна (жнівень 1943 г.), вёсках Поплаўкі і Аўгустова (студзень 1944 г.), в. Сукаўшчына Лепельскага р-на (люты 1944 г.). У лютым 1944 г. вялі ўпартыя баі каля в. Кісялёва Ушацкага р-на, на рубяжах вёсак Стараселле — Валдавова, Завыдрына — Істопішча — Жары, Слабада — Кавалюшчына — Заячэлле, каля вёсак Вялічкаўцы, Гара, Кублішчына Ушацкага р-на. Праводзілі дыверсіі на чыгунцы Полацк — Маладзечна, шашэйных і грунтовых дарогах Лепель — Віцебск, Ула — Бачэйкава, Ула — Лоўжа, Пышна — Лепель, Бароўка — Камень і інш. У «райкавай вайне» на чыгунцы Полацк — Маладзечна падарвалі і пашкодзілі больш за 5 тыс. рэек. У ліпені 1944 г. партызанская брыгада (1033 партызаны, атрады імя В. І. Чапаева, імя С. М. Кірава, імя Я. М. Свядлова, імя В. С. Грызадубавай, імя Л. М. Данатара, імя А. В. Суварова, імя Ю. А. Галоўчанкі, «За Радзіму», 9-ы) злучылася з Чырвонай Арміяй.

У 1976 г. на доме, дзе размяшчаўся штаб, устаноўлена мемарыяльная дошка.

Літ.: Лобанок В. Е. Партизаны принимают бой. — Мн., 1976. В. В. Семанюк.

в. Рыбакі, Селішчанскі сельсавет

2473. КУРГАННЫ МОГІЛЬНІК (археал.). За 1,15 км на паўночны ўсход ад вёскі, на ўсходнім беразе воз. Рыбакоўскае, у лесе. 136 курганоў вышыняй 1,5—6 м, дыяметрам 7—16 м. Каля асноў большасці насыпаў праасочваюцца раўкі. Некалькі насыпаў пашкоджаны ямамі. Выявіў у 1928 г.

І. А. Сербаш, абследавалі ў 1951—52 гг. У. С. Астапаў, у 1971 г. А. Г. Калечыц, у 1981 г. А. А. Егарэйчанка. Раскопкі не праводзіліся.

в. Садкі, Велікадолецкі сельсавет

2474. КУРГАННЫ МОГІЛЬНІК (археал.). На паўночнай ускраіне вёскі, у полі, у канцы прысядзібных участкаў. 20 курганоў, абкладзеных камянямі, вышыняй 0,5—2 м, дыяметрам 5—8 м. Выявіла ў 1971 г. А. Г. Калечыц. Раскопкі не праводзіліся.

в. Салаўёўка, Дубраўскі сельсавет

2475. КУРГАННЫ МОГІЛЬНІК (археал.). За 0,2 км на захад ад былой в. Хадакова. 5 курганоў вышыняй 0,5—2,5 м, дыяметрам 10—14 м. Выявіла ў 1971 г. А. Г. Калечыц. Раскопкі не праводзіліся.

2476. ПОМНІК КУТРУХІНУ Канстанціну Пракопавічу (гіст.). За 1,5 км на паўночны захад ад вёскі. 27.6.1944 г. ў баі за в. Хадакова гвардыі сяржант К. П. Кутрухін закрыв сваім целам амбразуру варожка дзота. Пахаваны ў брацкай магіле савецкіх воінаў і партызан у в. Дубраўка (гл. артыкул № 2410 «Брацкая магіла савецкіх воінаў і партызан»). У 1975 г. на месцы падзвігу пастаўлены памятник знак.

в. Сарочына, цэнтр сельсавета

2477. ПОМНІК ЗЕМЛЯКАМ (гіст.). У скверы. На ўшанаванне памяці 170 землякоў, якія загінулі ў Вялікую Айчынную вайну, у 1966 г. пастаўлены абеліск.

в. Селішча, цэнтр сельсавета

2478. КЛЯШТАР БЕРНАРДЗІНЦАЎ (архт.). У цэнтры вёскі. Пабудаваны ў 1726 г. з цэглы.

2478. Кляштар бернардзінцаў. Касцёл.

2478. Кляштар бернардынцаў. Жылы корпус.

Касцёл кляштара — трохнефавая базіліка з паўцыркульнай апсідай. Галоўны (усходні) фасад з 2 трох'яруснымі вежамі, паміж якімі шчыт з 2 валютамі на баках. Цэнтральны неф (не захаваны) удвая шырай і вышэй за бакавыя. Бакавыя нефы мелі аднаскільныя дахі. Сцены касцёла расчлянены шырыкімі пілястрамі і лучковымі аконнымі праёмамі. Вокны другога паверха паўцыркульныя. Складзеністыя перакрыцці храма на падыружных арках, апіраліся на 4 масіўныя слупы і бакавыя сцены. Алтар у глыбінні цэнтральнага нефа, паміж 2 сакрысціямі. Над бабінцам размешчаны хоры. Касцёл часткова перабудоўвалі ў сярэдзіне 19 ст. (былі зменены форма і завяршэнні вежаў). Дах і верх вежаў касцёла разбураны ў Вялікую Айчынную вайну. Двухпаверховы будынак жылога корпуса прымае да касцёла з паўночнага боку. Планароўка калідорная.

Кляштар — помнік архітэктуры позняга барока.

А. А. Міцянін.

2478. Кляштар бернардынцаў.

2479. КУРГАННЫ МОГІЛЬНІК (археал.). За 0,1 км на ўсход ад вёскі, каля могілак. 115 насыпаў. Сярэдняя вышыня курганоў да 1 м, больш высокіх — да 2 м, дыяметр 10—14 м. Агульная плошча могільніка 74×200 м. Выявіў у 1928 г. І. А. Сербав, абследавалі ў 1972 г. А. Г. Калечыц, у 1981 г. А. А. Егарэйчанка. Раскопкі не праводзіліся.

2480. ПМНІК ЗЕМЛЯКАМ (гіст.). У скверы. На ўшанаванне памяці 104 землякоў, якія загінулі ў Вялікую Айчынную вайну, у 1967 г. пастаўлены абеліск.

в. Сержаны, Жарскі сельсавет

2481. МЕСЦА ПАРТЫЗАНСКАГА АЭРАДРОМА (гіст.). За 1 км на ўсход ад вёскі, справа ад шашы Ушачы — Вялікія Дольцы. У Вялікую Айчынную вайну тут дзейнічаў аэрадром Полацка-Лепельскай партызанскай зоны. У 1979 г. на месцы былога аэрадрома пастаўлена стэла.

в. Слабада, Сарочынскі сельсавет

2482. ПМНІК ЗЕМЛЯКАМ (гіст.). У скверы, перад школай. На ўшанаванне памяці 120 землякоў, якія загінулі ў Вялікую Айчынную вайну, у 1966 г. пастаўлены абеліск.

в. Слабодка, Кубліцкі сельсавет

2483. КУРГАННЫ МОГІЛЬНІК (археал.). За 0,9 км на поўдзень ад вёскі, у лесе, каля паварту з былога тракта Кублічы — Зарэчча на в. Слабодка. 30 насыпаў вышыняй 0,5—4 м, дыяметрам 6—20 м. Выявіла ў 1972 г. А. Г. Калечыц. Раскопкі не праводзіліся.

в. Слапені, Сарочынскі сельсавет

2484. КУРГАННЫ МОГІЛЬНІК (археал.). За 1 км на паўднёвы ўсход ад вёскі, у лесе, абпал дарогі ў в. Крыжы. 18 насыпаў вышыняй 1—3 м, дыяметрам 10—17 м. Выявіў і даследаваў у 1930 г. І. А. Сербав, абследавалі ў 1971 г. А. Г. Калечыц, у 1981 г. А. А. Егарэйчанка. І. А. Сербав раскапаў 2 курганы. У адным пахавальны абрад — трунапаляжэнне. Побач з нябожчыкам ляжалі 50 паперак, падвеска з дырхема дынастыі Саманідаў (914—943 гг.), жалезны нож, ганчарны гаршчок, бронзавая падвеска. У другім пахавальны абрад — трунапаляжэнне на мацерыку. Знойдзены жалезны нож, рэшткі ганчарнага посуду. Курганы датуюцца 9—11 стагоддзямі, належалі крывічам.

Матэрыялы раскопак захоўваюцца ў Інстытуце гісторыі АН БССР.

Літ.: Сербав І. А. Археалагічныя помнікі Ушацкага раёна Полацкай вобласці. — Запіскі аддзела гуманітарных навук Беларускага Акад. навук, 1930, кн. 11. Працы археалагічнай камісіі, т. 2. А. А. Егарэйчанка.

в. Сонькін Рог, Глыбачанскі сельсавет

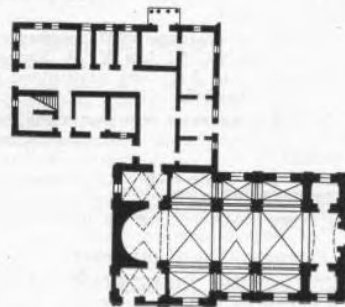
2485. КУРГАННЫ МОГІЛЬНІК (археал.). На паўночным беразе воз. Павульскае, паміж в. Цётча і Сонькін Рог. 13 насыпаў вышыняй 1,5—3 м, дыяметрам 10—16 м. Выявіла ў 1971 г. А. Г. Калечыц. Раскопкі не праводзіліся.

в. Стараселле (не існуе), Глыбачанскі сельсавет

2486. МЕСЦА СПАЛЕНАЙ ВЁСКІ (гіст.). Вёска Стараселле знаходзілася за 2 км на паўночны захад ад в. Астраўляны. У 1942 г. нямецка-фашысцкія карнікі знішчылі яе (40 двароў). Пасля вайны не адраджалася. У 1975 г. на месцы спаленай вёскі ўстапоўлена мемарыяльная дошка.

в. Старына, Велікадолецкі сельсавет

2487. РАДЗІМА ЛОСЬ Еўдакі Якулеўны (гіст.).

2478. Кляштар бернардынцаў. План.

Беларуская савецкая паэтэса Е. Я. Лось нарадзілася 1.3.1929 г. ў сялянскай сям'і. У 1948 г. скончыла Глыбоцкае педагагічнае вучылішча, у 1955 г. — Мінскі педагагічны інстытут імя М. Горкага, у 1960 г. — Вышэйшыя літаратурныя курсы ў Маскве. Член КПСС з 1955 г. Працавала ў Вучэбна-педагагічным выдавецтве БССР, рэдакцыях газет. У 1970—72 гг. адказны сакратар часопіса «Работніца і сялянка», у 1974—76 гг. рэдактар часопіса «Вясёлка».

Друкавацца пачала з 1948 г. Першы зборнік вершаў «Сакавік» выдадзены ў 1958 г. Выйшлі кнігі паэзіі: «Палачанка» (1962 г.), «Людзі добрыя» (1963 г.), «Хараство» (1965 г.), «Яснавокія мальвы» (1967 г.), «Перавал» (1971 г.), «Галішка з яблыкам» (1973 г.), «Лірыка» (1975 г.), «Лірыка ліпень» (1977 г.), «Выбраныя творы» (т. 1—2, 1979 г.) і інш. Пісала для дзяцей: «Абутая ёлачка» (1961 г.), «Казка пра Ласку» (1963 г.), «Вяселікі» (1964 г.), «Зайчык-выхваляйчык» (1970 г.), «Дванаццаць загадак» (1974 г.), «Смачныя літары» (1978 г.). Аўтар зборніка аповядаванняў «Пацеркі» (1966 г.), аповядаванняў і замалёвак «Травіца брат-сястрыца» (1970 г.). У цэнтры творчасці пісьменніцы — гераічнае сучаснае і мінулае Радзімы, стваральная праца савецкіх людзей. Асобныя зборнікі выйшлі на рускай і маладзёўскай мовах, зроблены пераклады таксама на ўкраінскую, літоўскую, англійскую, польскую, венгерскую, балгарскую і іншыя мовы.

Е. Я. Лось памерла 3.7.1977 г. Пахавана ў Мінску на Усходніх могілках. Імя паэтэсы названа вуліца ў Віцебску, раённая цэнтральная бібліятэка ва Ушацах.

Літ.: Баруздын С. Пра Еўданію Лосю. — Польша, 1977, № 8; Званік А. Шлях да паэзіі. — Польша, 1970, № 7; Семянон Я. Запранне ў свет паэтычнага. — Польша, 1962, № 9; Лазарук У. Упоравен з часам. — Маладосць, 1962, № 8; Хведаровіч М. У пошуках свайго голасу. — Маладосць, 1959, № 3; Пра час і пра сябе. — Мн., 1966.

Г. Ф. Кудраўцаў.

в. Старынка, Жарскі сельсавет

2488. БРАЦКАЯ МАГІЛА САВЕЦКІХ ВОІНАЎ І ПАРТЫЗАН (гіст.). На могілках. Пахаваны 31 воін і партызан, якія загінулі ў Вялікую Айчынную вайну. У 1957 г. на магіле пастаўлены абеліск.

2489. КУРГАННЫ МОГІЛЬНІК (археал.). За 0,2 км ад вёскі, абпал дарогі Ушачы — Вялікія Дольцы. 10 насыпаў вышыняў 2—3 м, дыяметрам 3—6 м. Абследавала ў 1972 г. А. Г. Калечыч. Раскопкі не праводзіліся.

2490. МЕСЦА РАЗМЯШЧЭННЯ ЛЕПЕЛЬСКАГА І УШАЦКАГА ПАРТЫЗАНСКАГА РАЙКОМАЎ КП(б)Б, ШТАБА, БАЗЫ І АЭРАДРОМА ЛЕПЕЛЬСКАЙ ПАРТЫЗАНСКАЙ БРЫГАДЫ ІМЯ І. В. СТАЛІНА (гіст.). У вёсцы з 1.7.1943 г. да 30.4.1944 г.

размяшчаліся Лепельскі і Ушацкі падпольны райкомы КП(б)Б, штаб, база, шпіталь, друкарня, аэрадром Лепельскай партызанскай брыгады імя І. В. Сталіна.

Лепельскі падпольны райком КП(б)Б дзейнічаў з 1.8.1941 г. да 29.6.1944 г. Сакратары: У. Е. Лабанок (1.8.1941 г.—29.6.1944 г., першы сакратар), А. А. Марунька (15.9—22.12.1942 г., другі сакратар, загінуў), І. П. Булаўскі (11.1—14.2.1943 г., другі сакратар, загінуў), У. Л. Качан (2.4.1943 г.—29.6.1944 г., другі сакратар).

Ушацкі падпольны райком КП(б)Б створаны 6.7.1942 г. (гл. артыкул № 2402 «Дом, у якім адбылося першае пасяджэнне Ушацкага падпольнага райкома КП(б)Б»).

Падпольныя райкомы ўзначальвалі партызанскі рух, влілі палітычную і арганізацыйную работу сярод насельніцтва.

Лепельская партызанская брыгада імя І. В. Сталіна створана 1.7.1943 г. Камандзіры — У. Е. Лабанок (ліпень — снежань 1943 г.), Дз. Ц. Караленка (снежань 1943 г.— красавік 1944 г., загінуў), А. В. Ярмош (красавік — чэрвень 1944 г.), камісары — А. В. Ярмош (ліпень 1943 г.— красавік 1944 г.), У. Л. Качан (красавік — чэрвень 1944 г.). Дзейнічала на тэрыторыі Лепельскага і Ушацкага р-наў. Партызаны праводзілі дыверсіі на чыгуначных участках Лепель — Орша, Полацк — Маладзечна, у ліпені — кастрычніку 1943 г. разграмілі варожыя гарнізоны ў в. Катоўшчына, Парэчча, Студзёнка, Забаенне, влілі баі ў раёне вёсак Свяда — Слабодка Лепельскага р-на, у верасні 1943 г. падарвалі больш за 2 тыс. рээк. У кастрычніку 1943 г. ўдзельнічалі ў штурме варожкага гарнізона ў Лепелі, у снежні влілі баі каля вёсак Пуцілкавічы, Ліпнікі, Храмынікі Лепельскага і Ушацкага р-наў. У красавіку — маі 1944 г. влілі баі супраць карнай экспедыцыі нямецка-фашысцкіх войск у Полацка-Лепельскай партызанскай зоне. 29.6.1944 г. брыгада (1003 партызаны, атрады 1-ы, 2-і імя Дз. Ц. Караленкі, 3-і, 4-ы, 5-ы, 8-ы, 9-ы імя С. А. Пацея, 13-ы, дыверсійны, артылерыйскі дывізіён, кавалерыйскі эскадрон) злучылася з Чырвовай Арміяй.

У 1965 г. ў памяць аб дзейнасці падпольных Лепельскага і Ушацкага райкомаў КП(б)Б, Лепельскай партызанскай брыгады імя І. В. Сталіна ў паўднёвай частцы вёскі пастаўлена стэла.

2491. ПМНІК ЗЕМЛЯКАМ (гіст.). На паўднёвай ускраіне вёскі. На ўшанаванне памяці 208 землякоў, якія загінулі ў Вялікую Айчынную вайну, у 1967 г. пастаўлена стэла.

2492. РАДЗІМА ЧАБАТАРОВА Рамапа Сямёнавіча (гіст.).

Беларускі савецкі вучоны ў галіне

паразіталогіі, акадэмік Акадэміі навук БССР (1961 г.), акадэмік Акадэміі сельскагаспадарчых навук БССР (1959—61 гг.), доктар ветэрынарных навук, прафесар (1944 г.) Р. С. Чабатароў нарадзіўся 2.10.1905 г. ў сялянскай сям'і. У 1929 г. скончыў Віцебскі ветэрынарны інстытут. У 1930—33 гг. працаваў ардынатарам, асістэнтам кафедры паразіталогіі ў гэтым жа інстытуце. У 1933—35 гг. старшы асістэнт, дацэнт кафедры паразіталогіі Арэзбургскага сельскагаспадарчага інстытута, у 1941—44 гг. намеснік дырэктара і загадчык кафедры Свядлоўскага сельскагаспадарчага інстытута. Член КПСС з 1940 г. У 1944—49 гг. дырэктар Львоўскага ветэрынарнага інстытута, у 1935—41, 1950—59 гг. загадчык кафедры паразіталогіі Кіеўскага ветэрынарнага інстытута. У 1959—68 гг. дырэктар Беларускага навукова-даследчага ветэрынарнага інстытута. З 1968 г. жыве ў Кіеве. Распрацаваў метадку вывучэння паразіталагічнай сітуацыі, прапанаваў сістэму мерапрыемстваў па барацьбе з паразітамі сельскагаспадарчых жывёл і чалавека, даследаваў пытанні гісторыі медыцынскай і ветэрынарнай паразіталогіі. Аўтар прац па паразіталогіі.

Р. С. Чабатароў памёр 20.5.1981 г. Пахаваны ў Кіеве.

Літ.: Акадэмія навук Беларускай ССР. — Мн., 1979.

в. Турасполле, Дубраўскі сельсавет

2493. ГАРАДЗІШЧА (археал.). За 1,5 км на паўднёвы захад ад вёскі, на мысе воз. Атолава, каля дарогі з в. Зарэчча ў в. Касоўшчына. Пляцоўка памерам 30×60 м. Вышыня над узроўнем возера 8—10 м. Выяма з канца 19 ст., абследавала ў 1972 г. А. Г. Калечыч. Культурны пласт 0,4—0,5 м. Знойдзены фрагменты лянной керамікі і шмат абнашчаных камяняў. Наласкала плямёна дзёнра-дзвінскай культуры, датуецца 1—2 стагоддзямі н. э.

Матэрыялы абследавання захоўваюцца ў Інстытуце гісторыі АН БССР.

Літ.: Сведзення 1873 г. о городищах и курганах. — Известия Археологической комиссии. СПб., 1903, в. 5.

2494. ДОМ. ДЗЕ РАЗМЯШЧАЎСЯ ШТАБ ПАРТЫЗАНСКАЙ БРЫГАДЫ «ЗА САВЕЦКУЮ БЕЛАРУСЬ» (гіст.). У доме У. В. Даніленкі ў 1943—44 гг. размяшчаўся штаб партызанскай брыгады «За Савецкую Беларусь».

Брыгада створана 8.10.1942 г. на базе асобных атрадаў «Сібіранк», імя В. І. Чапаева, імя А. С. Лына (пазней Р. І. Катоўскага), Камандзір — П. М. Раманаў (да мая 1944 г., загінуў), камісары — Дз. П. Падалец (кастрычнік 1942 г.— снежань 1943 г.), М. Г. Жыжкоў (люты — маі 1944 г., загінуў). Дзейнічала на тэрыторыі Асвейскага, Бешанковіцкага, Гарадоцкага, Дрысенскага, Расонскага, Ушацкага р-наў.

Партызаны наносілі ўдары па ворагу на чыгунках Полацк — Даўгаўпіліс, Віцебск — Полацк, Полацк — Маладзечна, па шашэйных і грунто-вых дарогах. Пасля разгрому нямецкіх гарнізонаў у вёсках Гаі Дрысенскага р-на (сакавік 1943 г.), Свяча і Сокарава (ліпень 1943 г.) кантралявалі значную частку тэрыторыі Бешанковіцкага р-на. У кастрычніку 1943 г. і студзені 1944 г. разграмілі варожыя гарнізоны ў в. Камеь Лепельскага, Дубраўка, Хадакова, Ягдкі Ушацкага р-на. Падарвалі і пашкодзілі больш за 2 тыс. рээк. Брыгада явяла цяжкія баі супраць карнай экспедыцыі нямецка-фашысцкіх войск у красавіку — маі 1944 г. на рубяжы вёсак Горы, Чарсцвяты, Загор'е. Больш за 10 дзён вялі баі каля вёсак Слабада — Казьняны — Пілатоўшчына, за в. Сарочына і іншыя Ушацкага р-на. Камбрыгу П. М. Раманаву прысвоена званне Героя Савецкага Саюза. 30.6.1944 г. брыгада (421 партызан, атрады «Сібірак», імя В. І. Чапаева, імя Р. І. Катоўскага, імя С. Г. Лазо, імя М. А. Шчорса, імя Аляксандра Неўскага, імя М. І. Кутузава, імя А. В. Суворова) злучылася з Чырвонай Арміяй.

У 1976 г. на доме, дзе размяшчаўся штаб брыгады, устаноўлена мемарыяльная дошка.

Літ.: Лобанок В. Е. Партызаны прымаюць бой.—Мн., 1976.

В. В. Караткевіч.
2495. ПМНІК ЗЕМЛЯКАМ (гіст.). Насупраць школы. На ўшанаванне памяці 59 землякоў, якія загінулі ў Вялікую Айчынную вайну, у 1967 г. пастаўлены абеліск.

в. Тухаціна (не існуе),
Велікадолецкі сельсавет

2496. МЕСЦА СПАЛЕНАЙ ВЁСКІ (гіст.). Вёска Тухаціна знаходзілася за 1,5 км на поўнач ад в. Глінішча. 12.5.1944 г. нямецка-фашысцкія карнікі спалілі яе (25 двароў), расстралялі 68 жыхароў. Вёска не адрадылася. У 1964 г. на месцы спаленай вёскі пастаўлена стала. Увекавечана ў мемарыяльным комплексе Хатынь.

в. Угрынкі, Лутаўскі сельсавет

2497. ДОМ, ДЗЕ РАЗМЯШЧАЎСЯ ШТАБ ПАРТЫЗАНСКОЙ БРЫГАДЫ ІМЯ К. Я. ВАРШЫЛАВА (гіст.). У доме К. Ф. Старадуба ў 1944 г. размяшчаўся штаб партызанскай брыгады імя К. Я. Варшылава.

Брыгада створана ў снежні 1942 г. Ветрынскім падпольным райкомам КП(б)Б на базе асобных атрадаў «Мсцівец» і «Смерць фашызму». Да студзеня 1944 г. называлася «Мсцівец». Камандзір — Дз. В. Цябут, камісар — У. А. Лемза. Дзейнічала на акупіраванай тэрыторыі Ветрынскага, Пліскага і Ушацкага р-наў. Партызаны наносілі ўдары па чыгунцы Полацк — Маладзечна, па шашэйных і

грунтавых дарогах. У красавіку — маі 1944 г. ўдзельнічалі ў баях супраць карнай экспедыцыі нямецка-фашысцкіх войск, у т. л. ў баях за вёскі Вялікія Угрынкі і Забораўна Ушацкага р-на, у ноч на 5.5.1944 г. прарвалі блокаду на рубяжы вёсак Вялікае Матырына — Беразінец Ушацкага р-на. 1.7.1944 г. брыгада (746 партызан, атрады «Мсцівец», «Смерць фашызму», «За Радзіму», «КІМ», «Бальшавік», імя М. Ф. Гастэлы) злучылася з Чырвонай Арміяй.

У 1976 г. на доме, дзе размяшчаўся штаб, устаноўлена мемарыяльная дошка.

Літ.: Лобанок В. Е. Партызаны прымаюць бой.—Мн., 1976; Тябут Д. В. Сьмяць огонь: Запіскі камбрыга.—3 изд.—Мн., 1979.

В. В. Караткевіч.
в. Усяя, Дубраўскі сельсавет

2498. ГАРАДЗІШЧА, КУРГАННЫ МОГІЛЬНІК (археал.).

2498а. Гарадзішча. Каля вёскі, на высокім беразе воз. Усяя. Усходняя частка гарадзішча ўзвышаецца над возерам на 10 м. Пляцоўка памерам 40×80 м. З паўночнага боку, каля ўвахода на гарадзішча, прасочваецца вал вышыняй да 2 м. Вядома з 1873 г., абследавала ў 1972 г. А. Г. Калечыц. Культурны пласт 0,5 м. Раскопкі не праводзіліся.

2498б. Курганны могільнік. За 0,5 км на паўднёвы захад ад воз. Жэпна, абалод дарогі з в. Усяя ў в. Пола. 15 курганоў вышыняй 2 м, дыяметрам 6—8 м. Вядомы з 1873 г., абследавала ў 1972 г. А. Г. Калечыц. Раскопкі не праводзіліся.

В. В. Караткевіч.

2499. ПМНІК АХВЯРАМ ФАШЫЗМУ (гіст.). У цэнтры вёскі. У 1943 г. нямецка-фашысцкія акупанты спалілі вёску і расстралялі 46 яе жыхароў. У 1976 г. на ўшанаванне памяці ахвяр фашызму пастаўлена стала.

в. Усвея, Глыбачанскі сельсавет

2500. БРАЦКАЯ МАГІЛА ПАРТЫЗАН (гіст.). На могілках. Пахаваны 2 партызаны, якія загінулі ў баі супраць нямецка-фашысцкіх акупантаў у Вялікую Айчынную вайну. У 1975 г. на магіле пастаўлены абеліск.

в. Усвіца, Глыбачанскі сельсавет

2501. МАГІЛА САВЕЦКАГА ВОІНА (гіст.). За 0,5 км на паўднёвы захад ад вёскі, у лесе. Пахаваны савецкі воін, які загінуў у Вялікую Айчынную вайну. У 1974 г. на магіле пастаўлены абеліск.

2502. МЕСЦА СТВАРЭННЯ АТРАДА «СМЕРЦЬ ФАШЫЗМУ» (гіст.). У вёсцы ў маі 1942 г. адбылася нарада кіраўнікоў падпольных груп Усвіцка-Глыбачанскай і Ц. Дз. Пляхатнюка. Было вырашана стварыць на базе груп партызанскі атрад «Смерць фашызму». У памяць аб стварэнні і баявой дзейнасці партызанскага атра-

да «Смерць фашызму» на паўночнай ускраіне вёскі, на беразе р. Заходняя Дзвіна, у 1974 г. пастаўлена стала. Гл. таксама артыкул № 2404 «Месца размяшчэння штаба партызанскага атрада «Смерць фашызму». В. В. Караткевіч.

в. Цётча, Варкудскі сельсавет

2503. КУРГАННЫ МОГІЛЬНІК (археал.). За 0,4 км на паўночны ўсход ад вёскі, злева ад дарогі Чарсцвяты — Краснае, каля моста праз р. Дзвіна, якая злучае воз. Павульскае і воз. Бярозавае. 9 насыпаў вышыняй 1—2,5 м, дыяметрам 8—12 м. За 0,3 км на поўдзень, сярод кустоў, знаходзіцца яшчэ 3 курганы вышыняй да 2 м, дыяметрам 10—12 м. Выявіў у 1956 г. Л. В. Аляксееў, абследавала ў 1972 г. А. Г. Калечыц. Раскопкі не праводзіліся.

в. Чамырычына, Кубліцкі сельсавет

2504. ГАРАДЗІШЧА (археал.). Мясцова назва Замак. За 0,5 км на паўднёвы захад ад вёскі, на ўзгорку. Пляцоўка авальная, памерам 35×55 м, абкружана валам вышыняй да 2,5 м і ровам глыбінёй 1,6 м. Выявіў і даследаваў у 1968 г. К. П. Шут. Ускрыта 40 м² культурнага пласта. Знойдзены ляшчэ глінакрасцёная і штрыхаваная кераміка, каменныя свідраваныя сякеры, кацяноне долата, жалезны серп, шыла, фрагмент тыгля і інш. Належала плямбам дненра-дзвінскай культуры, датуецца 4 ст. да н. э.—3 ст. н. э.

Матэрыялы раскопак захоўваюцца ў Інстытуце гісторыі АН БССР.

Літ.: Шут К. П. Исследования древних городищ Северной Белоруссии.—У кн.: Археологические открытия 1968 года. М., 1969.

В. В. Караткевіч.

в. Чырвоная Горка (не існуе),
Велікадолецкі сельсавет

2505. МЕСЦА СПАЛЕНАЙ ВЁСКІ (гіст.). Вёска Чырвоная Горка знаходзілася за 0,5 км на паўднёвы ўсход ад в. Садкі. У 1943 г. нямецка-фашысцкія акупанты спалілі яе. Пасля вайны не адрадылася. У 1976 г. на месцы вёскі пастаўлена стала.

в. Шасцярні, Мосарскі сельсавет

2506. МАГІЛА АХВЯР ФАШЫЗМУ (гіст.). На паўночнай ускраіне вёскі. Пахаваны 72 мірныя жыхары, якіх 23.2.1943 г. спалілі нямецка-фашысцкія акупанты разам з вёскай (30 двароў). У 1975 г. на магіле пастаўлена стала.

в. Ягдкі, Дубраўскі сельсавет

2507. КУРГАННЫ МОГІЛЬНІК (археал.). За 1 км на поўдзень ад вёскі. 2 курганы. Падоўжаны насып памерам 17×19 м, круглы — вышыняй 2,5 м, дыяметрам 10 м. Выявіла і абследавала ў 1971 г. А. Г. Калечыц. Раскопкі не праводзіліся.